

**Міністерство освіти і науки України
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Факультет обліку і фінансів
Кафедра обліку, оподаткування та управління
фінансово-економічною безпекою**

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ:

**Завідувач кафедри,
д. держ. упр., професор**

_____ **І.** **П.**

Приходько

« ____ » _____ **2020 р.**

ДИПЛОМНА РОБОТА

**УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМИ РЕСУРСАМИ ДЛЯ
УПЕРЕДЖЕННЯ РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА**

**Виконав: студент
освітньо-професійної програми
«Управління фінансово-
економічною безпекою»
зі спеціальності
073 «Менеджмент»
Коробкін Є. О.**

Керівник: проф. Приходько І. П.

Дніпро – 2020

Форма № Н – 9.01
(затверджена наказом
МОНмолодьспорту
України
від 29 березня 2012 року
№ 384)

ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет обліку і фінансів

Кафедра обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою

Освітній ступень магістр

Спеціальність «Менеджмент»

Спеціалізація «Управління фінансово-економічною безпекою»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач

кафедри _____

«_____» _____ 2019

р.

ЗАВДАННЯ

на дипломну роботу

студента Коробкіна Єгора Олександровича

1. Тема дипломної роботи «Управління виробничими ресурсами для упередження ризиків діяльності підприємства»

керівник роботи Приходько Ігор Павлович, д.держ.упр., професор
затверджені наказом ДДАЕУ від « 13 » жовтня 2020 р. № 2593

2. Строк подання студентом роботи – 02 грудня 2020 року.

3. Вихідні дані до роботи Законодавчі, нормативно-правові акти та інструктивні матеріали по темі дослідження, річні звіти товариства з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро, дані аналітичного та синтетичного обліку, періодична література, праці провідних вчених економістів.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розкрити). Теоретико-методичні засади управління виробничими ресурсами для упередження ризиків діяльності підприємства. Організаційно-економічний аналіз використання виробничих ресурсів в товариство з обмеженою відповідальністю науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро. Шляхи вдосконалення управління виробничими ресурсами для упередження ризиків діяльності підприємства.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень).

Співвідношення виробничих ресурсів і факторів економічного зростання підприємства. Використання ресурсів в процесі виробництва аграрної продукції. Стадії відтворення основних засобів товариства з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета». Трендовий аналіз виручки від реалізації продукції господарства. Основні показники виробничо-фінансової діяльності господарства. Трендовий аналіз витрат на виробництво і реалізацію продукції.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання 19 жовтня 2019р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Теоретико-методичні засади управління виробничими ресурсами для упередження ризиків діяльності підприємства.	березень 2020 р.	
2	Організаційно-економічний аналіз використання виробничих ресурсів в товариство з обмеженою відповідальністю науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро.	липень 2020 р.	
3	Шляхи вдосконалення управління виробничими ресурсами для упередження ризиків діяльності підприємства	листопад 2020 р.	
4	Висновки та пропозиції, вступ	листопад 2020 р.	
5	Список використаних джерел, вступ, оформлення роботи	грудень 2020 р.	
6	Оформлення роботи	грудень 2020 р.	

Студент _____
(підпис)

Коробкін Є. О.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____
(підпис)

Приходько І. П.
(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Тема: «Управління виробничими ресурсами для упередження ризиків діяльності підприємства»

Дипломна робота: 85 с., 6 рис., 24 табл., 3 додатки, 81 літературне джерело.

Об'єкт дослідження: управління виробничими ресурсами сільськогосподарського підприємства.

Мета дипломної роботи: вивчення теоретичних та практичних аспектів управління виробничими ресурсами сільськогосподарського підприємства для упередження ризиків діяльності підприємства.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використано наступні методи дослідження: аналізу і синтезу; монографічний; статистичний; розрахунково-конструктивний, кореляційно-регресійний. Обробку даних здійснено з використанням програмного забезпечення Microsoft Excel.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що застосування проектного методу управління дасть можливість товариству з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро працювати більш ефективно, що підтверджується проведеними розрахунками та попереджувати ризики діяльності. Результати роботи впроваджено в товаристві з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро Солонянського району Дніпропетровської області.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

Виробничі ресурси, управління, управління виробничими ресурсами, аграрний сектор, принципи управління, ефективність та результативність використання виробничих ресурсів.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

Производственные ресурсы, управление, управление производственными ресурсами, аграрный сектор, принципы управления, эффективность и результативность использования производственных ресурсов.

KEYWORDS

Production resources, management, management of productive resources, agrarian sector, management principles, efficiency and productivity of use of productive resources.

ЗМІСТ

РЕФЕРАТ	
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМИ РЕСУРСАМИ ДЛЯ УПЕРЕДЖЕННЯ РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	8
1.1. Сутність та значення виробничих ресурсів	8
1.2. Організаційно-економічні засади формування та використання виробничих ресурсів	14
1.3. Особливості управління виробничими ресурсами в аграрному виробництві для упередження ризиків діяльності підприємства	19
Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ РЕСУРСІВ В ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ НАУКОВО- ВИРОБНИЧЕ ОБ'ЄДНАННЯ «МЕТА» М. ДНІПРО	29
2.1. Результати використання земельних ресурсів господарства	29
2.2. Стан використання інших виробничих ресурсів в товаристві з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро	34
2.3. Дослідження факторних зав'язків у формуванні результатів діяльності підприємства за допомогою ЕОМ	40
Висновки до розділу 2	46
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМИ РЕСУРСАМИ ДЛЯ УПЕРЕДЖЕННЯ РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	48
3.1. Оптимізація виробничих ресурсів підприємства	48
3.2. Раціональне використання ресурсів для упередження ризиків діяльності підприємства	51

3.3. Обґрунтування проекту удосконалення використання виробничих ресурсів господарства в умовах кооперації	55
Висновки до розділу 3	72
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ	85

ВСТУП

Економія виробничих ресурсів, що характеризується зниженням абсолютних та питомих витрат окремих видів ресурсів, дає виготовляти більше продукції без додаткових затрат суспільної праці, підвищувати ефективність виробництва в цілому на кожному підприємстві та попереджувати можливі кризові явища та фактора.

Таким чином, проблема дослідження виробничих ресурсів, особливо за існуючих нестабільних умов функціонування галузі, є надзвичайно значущою та актуальною, оскільки покращення управління виробничими ресурсами сільському товаристві дозволяє забезпечити стійкі конкурентні переваги підприємства в умовах ринкової економіки.

До ключових факторів виробництва слід віднести природно-кліматичні умови; наявність водних ресурсів для ведення аграрного виробництва; земельні площі, на яких вирощують сільськогосподарську продукцію, та якість цих площ (родючість ґрунтів); рівень техніки та використання технологій підвищення урожайності (зокрема, використання засобів захисту рослин і мінеральних добрив); доступність до фінансових ресурсів та уміння ними управляти. Впровадження сучасних технологій в сільському господарстві неможливо без участі висококваліфікованих спеціалістів. В якості індикатора ефективності застосування новітніх технологій й технічних засобів разом з кваліфікованими трудовими ресурсами при високому рівні механізації та низькому зносі основних виробничих фондів виступає показник об'єму доданої вартості в сільському господарстві на одного робітника.

Об'єкт дослідження: управління виробничими ресурсами сільськогосподарського підприємства.

Предмет дослідження: процеси управління виробничими ресурсами підприємства як комплекс методів, спрямованих на покращення діяльності

Товариство з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро.

Суб'єкт дослідження: Товариство з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро Солонянського району Дніпропетровської області.

Мета дипломної роботи: вивчення теоретичних та практичних аспектів управління виробничими ресурсами підприємства.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені наступні завдання:

- узагальнити теоретично-методичні основи управління виробничими ресурсами підприємства;
- провести оцінку результатів діяльності підприємства та його забезпеченості виробничими ресурсами;
- обґрунтувати доцільність удосконалення управління виробничими ресурсами, оцінити ризики.

При написанні роботи використовувалися наступні методи: аналітичний, монографічний, балансовий, статистичний, графічний, економіко-статистичний.

Інформаційною базою дослідження слугували: законодавчі та нормативні документи, навчально-методична література, наукові публікації в періодичних виданнях, фінансова та бухгалтерська звітність Товариство з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро за період з 2015 по 2019 рр.

Наукова новизна: на основі аналізу теоретичних та методичних засад формування і використання виробничих ресурсів встановлена двоїстість характеру їх споживання в процесі виготовлення продукції: як процес перетворення ресурсів в готовий продукт і як процес нарощування витрат і результатів.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМИ РЕСУРСАМИ ДЛЯ УПЕРЕДЖЕННЯ РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Сутність та значення виробничих ресурсів

Богомолова К.С. в своїй статті «Сутність та фактори формування конкурентоспроможності аграрних підприємств» зазначає наступне: ... безумовно, серед ключових факторів виробництва виступають природно-кліматичні умови; наявність водних ресурсів для ведення аграрного виробництва; земельні площі, на яких вирощують сільськогосподарську продукцію, та якість цих площ (родючість ґрунтів); рівень техніки та використання технологій підвищення урожайності (зокрема, використання засобів захисту рослин і мінеральних добрив); доступність до фінансових ресурсів та уміння ними управляти. Впровадження сучасних технологій в сільському господарстві неможливо без участі висококваліфікованих спеціалістів. В якості індикатора ефективності застосування новітніх технологій й технічних засобів разом з кваліфікованими трудовими ресурсами при високому рівні механізації та низькому зносі основних виробничих фондів виступає показник об'єму доданої вартості в сільському господарстві на одного робітника [1].

В інтернет-публікації «Виробничі ресурси (чинники виробництва)» зазначається наступне: Виробничі ресурси – це все те, що необхідно для організації виробництва благ. Для того, щоб отримати певні блага необхідно організувати їх виробництво. У виробництві будуть задіяні виробничі ресурси [2].

Буреннікова Н.В., Ярмоленко В.О., в своїй роботі указують на наступне: «Виробничі ресурси можна поділити на дві категорії: матеріальні ресурси (природні та інші матеріальні об'єкти, що застосовуються у виробництві); людські ресурси (чинники виробництва,

пов'язані із властивостями людини). Матеріальні ресурси включають землю, або природні ресурси, і капітал, а людські ресурси – працю і підприємницькі здібності людини. Отже, можна виділити чотири види виробничих ресурсів: земля (природні ресурси), капітал, праця і підприємницькі здібності» [3].

З опублікованої доцентом Кустріч Л.О. роботи відомо наступне ... капітал у грошовій формі не є виробничим ресурсом. Гроші, як такі, нічого не виробляють, вони стають реальним капіталом – інструментами, устаткуванням, технікою та іншим – лише коли інвестуються у виробництво [4].

В інтернет-енциклопедії Вікіпедія поняття факторів виробництва трактується наступним чином: Фактори виробництва (англ. *factors of production*) - ресурси, необхідні для виробництва товарів або послуг. Факторами виробництва є робоча сила (всі розумові та фізичні здібності людей), земля (природні багатства), капітал (наявні, вироблені засоби виробництва, а також фінансовий капітал). [5].

На рисунку 1.1. показано співвідношення виробничих ресурсів і факторів економічного зростання підприємства:

Рис. 1.1. – Співвідношення виробничих ресурсів і факторів економічного зростання підприємства

З навчального посібника по управлінню ресурсами підприємства можна дізнатись наступне: «...У вченнях класиків по-різному ставилися акценти на окремі фактори виробництва. Наприклад, в працях фізіократів та Франсуа Кене як засновника цієї школи земля (природа) була єдиним продуктивним фактором виробництва. Отже, землевласники були єдиним продуктивним класом суспільства. Адам Сміт вважав працю та її поділ основним продуктивним фактором виробництва, оскільки забезпечення товарами та послугами стало з часом краще, проте, якість землі та клімат особливо не змінилися. Такий підхід пояснює також економічне зростання. Теорію щодо оцінки вартості продукту на основі праці розвинули пізніше Давид Рікардо та Карл Маркс. Капіталізм вважає капітал найважливішим фактором виробництва» [6].

В своїй книзі Ярошевич Н.Б. Зазначає: «Виробничі ресурси (чинники виробництва) - це все те, що необхідно для організації виробництва благ. Для того, щоб отримати певні блага необхідно організувати їх виробництво. У виробництві будуть задіяні виробничі ресурси. Виробництво в економічному розумінні - це спосіб поєднання виробничих ресурсів: землі, праці, капіталу, будівель, устаткування, обладнання - та їх узгодженого, цілеспрямованого використання, а також поєднання різних сфер, галузей, видів виробництва, що ґрунтується на суспільному поділі праці» [7].

Можна погодитись з Калініною А.Є., що «...робоча сила - це сукупність її фізичних і розумових здібностей та професійних навичок, що використовуються в процесі створення матеріальних і духовних благ, або здатність людини до праці. Праця ж виступає як доцільна діяльність людини, спрямована на зміну предметів і сил природи з метою задоволення своїх потреб. До речового фактору належать усі засоби виробництва, тобто сукупність предметів та засобів праці, які використовуються в суспільному виробництві для створення матеріальних благ» [8].

З публікації «Особливості використання економічних та матеріальних ресурсів у сільському господарстві» можна дізнатись наступне: капітал утворюють товари тривалого використання, вироблені для виробництва інших товарів [9].

Штерн Г.Ю. звертає увагу на наступне: ...підприємливість - практична кмітливість, здатність активно діяти, ініціативність. Це здібності людини до отримання прибутку з найменшими витратами. Підприємницькі здібності - особливий вид людського капіталу, який передбачає використання ініціативи, винахідливості та ризику в організації виробництва та являє собою діяльність по координації та комбінуванні всіх інших факторів виробництва з метою створення благ та послуг [10].

Представляє цікавість думка висловлена Коренюк П.І. та Більською О.В.. Вони зазначають наступне: ... «наука як фактор виробництва являє собою сферу людської діяльності, функцією якої є вироблення і систематизація об'єктивних знань про дійсність. Особливості цього фактора виробництва полягають в тому, що наука: як елемент продуктивних сил стає учасником виробництва; впливає на рівень ефективності виробництва; впливає на процес підготовки висококваліфікованої робочої сили; визначає рівень технології та організації виробництва; перетворюється на безпосередню продуктивну силу. Інформація як фактор виробництва забезпечує систематизацію знань, матеріалізованих в систему механізмів, машин, обладнання, моделей менеджменту і маркетингу» [11].

З публікації «Особливості структурних змін в економіці України» відомо наступне: ... у загальному об'ємі виробничих ресурсів значне місце займають засоби виробництва, що є одночасно і передумовою, і результатом виробництва, його початковим і завершальним моментом. В процесі свого руху на різних стадіях виробництва і товарного обігу виробничі ресурси послідовно видозмінюються. Виробничі ресурси - це ресурсний потенціал, що дозволяє здійснити виробництво продукції,

надання послуг та виконання робіт. Виробничі ресурси - це різні види сировини, матеріалів, палива, енергії, комплектуючих, напівфабрикатів, які господарюючий суб'єкт закупає для використання в виробничій діяльності з метою випуску продукції, надання послуг та виконання робіт. Виробничі ресурси переходять в виробничі витрати, які використовуються в процесі виробництва. Матеріали - це предмети праці, які частково пройшли обробку. За характером використання у виробничому процесі, вони поділяються на основні і допоміжні. Основні матеріали - призначені для виготовлення продукції, надання послуг, виконання робіт. У виробничій сфері вони становлять матеріальне утримання і входять у склад виготовленого продукту. Допоміжні матеріали беруть участь у здійсненні виробничого процесу. Вони необхідні для здійснення різних технологічних процесів і підтримують у працездатному стані основні фонди. Науково-технічний прогрес висуває високі вимоги до якості виробничих ресурсів, так як вони впливають не тільки на обсяг випуску, але і якість продукції [12].

Могилова М.М. указує на наступне: ... виробничі ресурси поділяють на основний та оборотний капітал, які в сукупності являють собою продуктивний капітал. Основний капітал повністю бере участь у виробництві життєвих благ та переносить свою вартість на новостворений продукт частинами, залежно від ступеня зношеності [13].

Зі статті «Оновлення основних засобів в Україні: проблеми їх амортизації та використання» можна дізнатись наступне: «Виробничими носіями оборотних виробничих фондів є предмети праці, наприклад, сировина, матеріали, паливо, куповані напівфабрикати, тара і тарні матеріали, запасні частини для поточного ремонту, незавершене виробництво тощо. Вони споживаються цілком в кожному виробничому циклі, втрачають свою натуральну форму, повністю у цьому циклі переносять свою вартість на продукт, що виготовляється; їх вартість повертається підприємцю у грошовій формі відразу ж після реалізації

продукту виробництва, тобто при завершенні кожного кругообігу, яких, як правило, може бути кілька на рік» [14].

З публікації «Виробничі ресурси і їх структура. Фактори виробництва» можна дізнатись наступне: «... наші потреби вимагають повсякденного задоволення. У природі немає достатньої кількості готових, придатних для задоволення потреб людини благ, їх потрібно виробляти, використовуючи для цього природні ресурси та здібності самої людини. Тому виробництво благ є об'єктивною необхідністю і здійснюється як взаємодія людини з природою і людей між собою. В економічній літературі нема єдиного визначення поняття виробництво» [15].

З підручника по менеджменту Віханського О.С. можна дізнатись наступне: «... підприємницькі здібності в умовах ринкової економіки виступають як особистий людський ресурс, який полягає в здатності підприємця до високої організації виробництва, в умінні орієнтуватися в ринковій кон'юнктурі, брати на себе ініціативу в організації виробництва, приймати рішення, які визначають курс діяльності підприємства, упроваджувати нові технології та нові форми організації виробництва і йти на ризик» [16].

Захарченко В.І. зазначає: «... наука це систематизовані людські знання про суспільство, природу, економіку і людську діяльність. Інформація - це система збирання, обробки та систематизації різноманітних знань, які використовуються в різних сферах життєдіяльності. У практичній діяльності проявляється як продаж технологій у формі патентів. Екологія, як фактор виробництва - це чинники навколишнього середовища, що здійснюють певний вплив (негативний або позитивний) на економічні процеси, рослинність, тваринний світ і на людину. Від наявності ресурсів, рівня їх розвитку і використання великою мірою залежить економічний потенціал країни, тобто сукупна здатність галузей народного господарства виробляти певний обсяг валового внутрішнього продукту» [17].

1.2. Організаційно-економічні засади формування та використання виробничих ресурсів

Тарнавська Т.С., в своїй публікації «Стан та перспективи розвитку трудових ресурсів України в сучасних умовах» зазначає наступне: «... сучасний зміст функцій управління трудовими ресурсами визначається відношенням до трудових ресурсів як до основного ресурсу підприємства, джерела його конкурентної переваги. Результати діяльності багатьох підприємств і накопичений досвід їхньої роботи з кадрами свідчить, що формування виробничих колективів, забезпечення високої якості кадрового потенціалу є вирішальними факторами забезпечення конкурентоспроможності підприємства». Трудові ресурси характеризують кількісно та атрибутивно. Кількість визначається чисельністю працівників, що характеризує потенційну масу живої праці, яку має суспільство в даний момент часу для задоволення власних потреб, в тому числі для відтворення. Їх атрибутивними характеристиками є структура, знання, професійний склад, кваліфікація, навички, досвід роботи, стан здоров'я, освіта, здатність до творчості, активність, вік. Від кількості та якості робочої сили залежить продуктивна здатність підприємства, разом з тим, підприємства самостійно визначають потребу у трудових ресурсах, їхню структуру та кваліфікаційний склад. Труд людини з часом замінюється машинним за рахунок перетворення техніки, технології, вдосконалення організації виробництва, праці та управління, рівня професійних знань та досвіду [18].

Мельник О.В. стверджує наступне: ... при зміні технологій виробництва змінюється і значимість кожного виду ресурсів. З розвитком комп'ютерних технологій виробництво потребує більше фінансових та трудових ресурсів з високим інтелектуальним рівнем. Кількість наявних ресурсів, їх використання та розвиток визначають економічний потенціал

держави та безпеку, можливість створювати певний обсяг валового внутрішнього продукту [19].

На рисунку 1.2. показано категорії ресурсів підприємства.

Рис. 1.2. – Категорії ресурсів підприємства

На думку Россохи В.В.: ... виробничий потенціал – це наявні і приховані можливості підприємства щодо залучення і використання факторів виробництва для випуску максимально можливого обсягу продукції [20]. Також даний автор, зокрема вважає, що ...виробничий потенціал – це сукупність виробничих ресурсів цільового призначення, серед яких основні: промислово-виробничі фонди, трудові ресурси, енергетичні ресурси, технологія, інформація. ... Виробничий потенціал – це здатність виробничої системи виробляти матеріальні блага, використовуючи ресурси виробництва. Виробничі ресурси – це здатність отримати певний результат через певні перетворення, тобто вони є частиною потенціалу. Потенціал – це можливості системи ресурсів, здатностей і компетенцій створювати цінність для зацікавлених сторін. ... Виробничий потенціал – це фактичні можливості підприємства

виробництва необхідного для суспільства продукту в певній кількості та якості з наявними виробничими ресурсами [20].

Гусейнова Р.А. зазначає: ... існують постійні та змінні фактори виробництва. Постійні фактори – це ті, кількість яких майже не змінюється протягом визначеного періоду (земля, будівлі, устаткування тощо). Враховуючи те, що з часом усі фактори можуть змінюватись, то постійні фактори розглядаються у короткостроковому проміжку часу. Змінні фактори – це ресурси, кількість яких прямо пропорційно змінюється в процесі виробництва (сировина та матеріали, праця, електроенергія тощо). Виробничі можливості аграрного сектора визначаються технологічними можливостями виробництва, наявністю та якістю його виробничих ресурсів. Для визначення ефективності такого виробництва може бути застосована виробнича функція – модель, яка описує залежність між величиною витрачених ресурсів та обсягом продукції, що випускається. Така модель будується на основі підходу до економічного об'єкта як до відкритої динамічної системи [21].

З публікації «Ринок земельних ресурсів в Україні: регіональні аспекти» можна дізнатись наступне: ... відповідно до натурально-речового складу виділяють особисті та матеріальні виробничі ресурси. До особистих відноситься робоча сила, тоді як матеріальні ресурси (природні: земельні, водні, лісові, а також створені працею людини матеріально-технічні – засоби і предмети праці) – це речові елементи процесу виробництва. Матеріальні ресурси – це база для виробництва матеріальних благ. Властивістю, притаманною всім видам виробничих ресурсів, є продуктивний характер споживання. Доки виробничі ресурси не вступили в процес праці, доти вони існують розрізнено, незалежно один від одного. Вступивши у цей процес, вони функціонують спільно, взаємодіючи один з одним. Разом із тим виробничі ресурси відрізняються тією функціональною роллю, яку вони виконують у процесі виробництва спожитої вартості [22].

Маршалюк М.С., в своїй публікації зазначає: ... основний акцент при розробках та наукових дослідженнях у сільському господарстві повинен робитись на створення екологічних, ґрунтовідновлюваних, зональних і внутрішньозональних системах ведення землеробства. Існує багато показників для оцінювання рівня використання земельних ресурсів: виробництво валової продукції аграрного сектора країни з розрахунку на одиницю земельної площі; урожайність окремих сільськогосподарських культур з одиниці посівної площі; вихід окремих видів продукції з розрахунку на одиницю відповідної земельної площі в цілому по аграрному сектору країни, окремій його галузі, виду продукції та інші [23].

На мою думку, у теперішній час основним фактором виробництва є підприємницькі здібності, однак земля, капітал та робоча сила є базовими.

Учені по-різному трактують саму сутність поняття виробничі ресурси, кожен з них виділяє свої показники ефективності їхнього використання. Зокрема, з підручника «Організація і планування сільськогосподарського виробництва» відомо, що ...виробничі ресурси прийнято поділяти на трудові, виробничі фонди, інвестиції та інформаційні ресурси. Їх використання прийнято оцінювати відповідними показниками. Наприклад, для оцінювання використання трудових ресурсів застосовують темпи зростання продуктивності праці; економію чисельності працівників; зарплатоємність продукції; трудомісткість продукції, товарів, послуг (працевіддачу) та інші. Для оцінювання використання основних засобів використовують показники фондівіддачі, фондомісткості продукції, відносної економії основних виробничих фондів, а для оцінювання використання оборотних засобів – відносну економію оборотних фондів; матеріаломісткість продукції (матеріаловіддачу) та ін. Використання інвестицій оцінюють за такими показниками, як капіталоємність продукції (капіталовіддачу); відносна економія інвестицій [24].

На думку Г. Шадріної, ...на сучасному етапі розвитку економіки підвищення економічної ефективності й якості продукції вимагає

всестороннього аналізу використання елементів виробничого процесу: праці, засобів праці і предметів праці. Якісні показники використання виробничих ресурсів є показниками економічної ефективності підвищення техніко-організаційного рівня. ... поділяє виробничі ресурси на основні виробничі фонди, оборотні кошти, матеріально-технічні ресурси та трудові ресурси ... ефективність використання основних виробничих фондів можна висвітлити за допомогою наступних показників: загальних (фондовіддачі основних фондів та фондовіддачі їх активної частини; рівня рентабельності (дохідності) використання виробничих фондів, фондомісткості основних виробничих фондів та фондомісткості їх активної частини тощо) та часткових (коефіцієнтів використання машин у часі, виконання норм виробітку машин, інтегрального завантаження машин та устаткування та ін.) [25].

До показників ефективності використання оборотних коштів Курган В.П. відносить: «... коефіцієнт оборотності коштів, тривалість одного обороту в днях та коефіцієнт завантаження оборотних коштів. ... виробничі ресурси класифікує наступним чином: основні засоби та виробничі потужності, оборотні кошти та оборотні засоби, трудові ресурси, сировинні та паливно-енергетичні ресурси, інвестиції.» [26].

В навчальному посібнику Андрійчука В.Г. указано наступне: «...потреби аграрного сектора вимагають постійного задоволення. Оскільки у природі не існує достатньо готових благ, придатних для задоволення потреб, тому їх слід виготовляти шляхом взаємодії людей з природою та між собою. У процесі формування економічна система будь-якого рівня для забезпечення усіх потреб з метою отримання прибутку використовує певні ресурси, які називаються виробничими [27].

1.3. Особливості управління виробничими ресурсами в аграрному секторі для упередження ризиків діяльності підприємства

В публікації «Земельні ресурси: поняття, суть, значення» звертається увага на наступне: ...важливість визначення суті та значення земельних ресурсів полягає у тому, що вони є важливим компонентом природи, поруч з мінеральними, біологічними, водними, агрокліматичними та рекреаційними природними ресурсами. Наявність тих чи інших природних ресурсів може бути вирішальним у розвитку економіки країни. Основною особливістю є те, що земельні ресурси є основним засобом виробництва в сільському господарстві, а також слугують основою для розміщення підприємств усіх галузей агропромислового комплексу країни. У сільському господарстві земля виступає як предметом, так і засобом праці. Особливостями землі є її територіальна обмеженість, незамінність, стабільність просторового розміщення, здатність до відтворення родючості та ін. Тому тема поняття, визначення сутності та значення земельних ресурсів є актуальною і на сьогоднішній день [28].

Мельник О.В. указує на наступне: ... в аграрному секторі слід враховувати також те, що предметами праці є живі організми, на розвиток яких вплинути не можливо. Тому продукцію отримують нерегулярно, а затрати праці є постійними. Для безперервності виробничого процесу потрібні оборотні фонди, які повністю використовуються в кожному технологічному циклі виготовлення продукції. Сукупність оборотних фондів та фондів обігу у вартісній формі утворює оборотні засоби. Оборотними фондами є матеріальні ресурси, котрі переносять свою вартість на вартість готової продукції та змінюють свою натуральну форму (насіння, посадковий матеріал, добрива, гербіциди і пестициди, комбікорми, мікробіологічні добавки, паливно-мастильні матеріали, електроенергію тощо). Частина оборотних фондів утворює матеріальний склад готової продукції, інша частина бере участь у виробничому ресурсі.

Отже, на сьогоднішній день не існує єдиного підходу до визначення класифікації виробничих ресурсів та показників визначення ефективності їх використання [29].

На рисунку 1.3. показано процес використання виробничих ресурсів під час виробництва аграрної продукції.

Рис. 1.3. Використання ресурсів в процесі виробництва аграрної продукції

З публікації «Сучасний стан системи управління ресурсним потенціалом сільськогосподарських підприємств» відомо наступне: ... не існує єдиного підходу для трактування поняття управління. У загальному розумінні управління визначається передусім як елемент, функція організованих систем (біологічних, соціальних, технічних), яка забезпечує збереження їх певної структури, підтримку режиму діяльності, реалізацію їх програм і цілей. У філософському енциклопедичному словнику поняття управління трактується, як елемент, функція організованих систем різної природи, що забезпечує збереження їх певної структури, підтримку режиму діяльності, реалізацію програми, цілі діяльності. ... Управління – це функція організованих систем (біологічних, соціальних, технічних),

котра забезпечує реалізацію мети і підтримку режиму діяльності, сталість і розвиток певних структурних елементів [30].

Юринець З. звертає увагу на наступне: ... оптимальне управління потенціалом охоплює процеси формування, використання та розвитку. Етап формування включає визначення стратегії, методів підвищення конкурентоздатності, виявлення потенційних резервів. Етап використання передбачає залучення ресурсів, які було виявлено на етапі формування. Розвиток потенціалу полягає в удосконаленні наявних ресурсів, в тому числі фінансових та економічних показників. ... Організація системи управління виробничими ресурсами повинна здійснюватися на усіх рівнях: стратегічному, тактичному й оперативному. Управління виробничими ресурсами на стратегічному рівні неможливе без урахування тих процесів, які відбуваються у навколишньому середовищі [31].

Можна погодитись з думкою Мельник О.В., щодо потенціалу аграрного сектору України: ... потенціал виробництва аграрного сектору України є більшим ніж той, що потребує внутрішній ринок. Він є рушійною силою розвитку національної економіки та відіграє важливу роль в інтеграції України в світову економіку. Зростання доходів сільського населення позитивно відображається на розвитку інших галузей національної економіки. Однак, вітчизняна сільськогосподарська продукція у більшості випадків є неконкурентоспроможною на зарубіжних ринках, так як не завжди відповідає європейським вимогам щодо якості та безпечності, тому аграрний сектор України потребує оновлених підходів щодо управління виробничими ресурсами. Розширене відтворення в аграрному секторі містить відтворення суспільного продукту, засобів виробництва, робочої сили та виробничих відносин, оскільки збільшення обсягів виробництва вимагає збільшення капіталу, основних виробничих фондів та кваліфікованої робочої сили. Інтенсивне відтворення відбувається тоді, коли обсяги виробництва зростають завдяки впровадженню нової техніки, нових форм організації праці тощо.

Екстенсивне відтворення відбувається при залученні у процес виробництва додаткових ресурсів (трудових, матеріальних тощо) [32].

Також, цей автор зазначає наступне: ... в аграрному секторі на розширене відтворення впливає розвиток сільськогосподарського машинобудування (виробництво тракторів, комбайнів та ін.), а також виробництва пального, добрив тощо. У свою чергу, підприємства аграрного сектора забезпечують промисловість необхідною технічною сировиною, стимулюючи галузь до відтворення. Розширене відтворення сільського господарства відіграє важливу роль у відтворенні у межах національного господарства. Особливістю відтворення аграрного сектора є взаємодія економічного процесу з природнім, оскільки земля є головним засобом виробництва для сільськогосподарських підприємств (тому важливе місце відводиться природним умовам). Ще однією особливістю аграрного сектора є сезонність виробництва; одержана продукція в процесі виробництва переходить у наступний цикл відтворення як засіб виробництва (наприклад: молодняк худоби, птиця, насіння і т.д.). Тому процес виробництва потребує постійного контролю за якістю виробництва, а також за тим, щоб із річного валового продукту аграрного сектора вчасно виділялись для заміщення основні і оборотні фонди. Збільшення валового продукту є основним та узагальнюючим показником розширеного відтворення [32].

Можна погодитись з Ю.М. Лопатинським в тому, що ... у сучасних умовах подолання фінансово-економічної кризи міжнародна конкуренція в аграрному секторі зростає, тому прийняття управлінських рішень повинно базуватись на стратегії раціонального та ефективного використання виробничих ресурсів. Дослідження стратегічних напрямів розвитку вітчизняного аграрного сектора повинно відбуватися з урахуванням його специфіки, особливостями якої є: неможливість широкого використання як об'єкта вільної купівлі-продажу земель, котрі є основним засобом аграрного виробництва, необхідність державного регулювання та

встановлення обмежень цього процесу; значний рівень конкуренції у аграрному секторі на фоні значно нижчого його рівня у галузях-контрагентах, в умовах недостатності державних аграрних програм; значний вплив глобалізації аграрних ринків; тривалість періоду та складність формування ринку землі в умовах вітчизняної економіки; традиції та консерватизм поведінки сільського населення; довга тривалість операційного циклу; сезонність виробництва; великі авансові витрати коштів і значне незавершене виробництво [33].

Семенда Д.К. пише: ...крім того, відмінними ознаками аграрного сектора є взаємозалежність економічних та біологічних процесів, що виникає через фізіологічні особливості живих організмів та залежність від погодних та кліматичних умов території. Обмежуючим фактором аграрного розвитку є також нестабільність його функціонування та наявність значних ризиків, що робить вітчизняний аграрний сектор відносно неконкурентоспроможним щодо інших секторів національної економіки. ... Широта предмета дослідження зумовлює методологічну потребу у використанні системного підходу з додатковими компонентами (структурно-функціонального аналізу, еволюційної економіки, синергетики) у рамках загальної методології стратегічного управління. Це зумовлює появу оновлених методів аналізу та планування, формування стратегій, адаптованих до сьогодення, а також покращення взаємовідносин між постачальниками ресурсів та суб'єктами господарювання, що їх використовують [34].

На думку С. Попова, - «... ринкові відносини висувають низку нових вимог до формування й розробки структур управління, посилення ролі держави в регулюванні, забезпечення самостійності економічних систем різноманітних рівнів і типів аграрного сектора економіки. Під економічною системою розумітимемо впорядковану відповідним чином множину елементів, взаємодія яких спрямована на виробництво, обмін, розподіл, споживання, а також на регулювання такої діяльності відповідно

до економічних законів і мети суспільства. Ці елементи взаємодіють один з одним, їм притаманні структурність, зв'язки, рух, просторово-часові й інші загальні та специфічні властивості». ... У новій системі управління виробничими ресурсами провідну роль відіграє стратегічне управління за умови використання трьох елементів: прогнозування майбутніх проблем та можливостей аграрного виробництва; прогнозування характеру можливостей аграрного виробництва, необхідного для успішної діяльності та управління ними; адаптації розвитку аграрного виробництва до непередбачених змін у зовнішньому середовищі [35].

В своїй роботі Вяткіна Т.Г. звертає увагу на наступне: ... із теорії загального менеджменту, відомо, що «стратегічне управління виробничими ресурсами в сільськогосподарському виробництві – це сукупність специфічних процесів з прийняття управлінських рішень щодо формування місії і визначення цілей стосовно вибору та реалізації стратегії ефективного використання виробничих ресурсів у ринковому середовищі. Поява стратегічного управління – це новий етап розвитку управлінської науки». Цьому сприяли як об'єктивні причини, так і суб'єктивні. Стратегічне управління формувалось поетапно. «Можна виділити наступні особливості управління для кожного з цих етапів: управління, що здійснювалось постфактум – контроль після завершення події; управління на основі екстраполяції; управління, що ґрунтується на передбаченні; управління на базі гнучких рішень та ін. Стратегічне управління економічною системою певного типу та рівня аграрного сектора економіки – це цілеспрямовані дії щодо прийняття і реалізації стратегічних рішень, які формуються в умовах нестабільності зовнішнього середовища, зорієнтовані на власні фінансові, трудові та виробничі ресурси. Розробка стратегії ефективного управління виробничими ресурсами аграрного сектора вимагає від менеджерів досягнення збалансованості функціонування основних її елементів: цілей, персоналу, технологій та структури». Використання ресурсів має здійснюватись за допомогою

передових технічних та технологічних елементів ресурсного потенціалу аграрного сектора [36].

Ефективне виробництво потребує побудови адекватної управлінської системи, здатної реалізувати задачі щодо ефективного використання виробничих ресурсів. «Методологія розробки стратегії управління ресурсами в аграрному секторі економіки базується на застосуванні принципів, специфічних методів вирішення стратегічних завдань та засобів їх практичної реалізації, які дають змогу сільськогосподарським виробникам раціонально використовувати свій ресурсний потенціал з урахуванням вимог нестабільного зовнішнього середовища з метою реалізації поставлених цілей. Науковцями використовуються як загальні принципи менеджменту, так і принципи, що притаманні лише стратегічному управлінню. Узагальнивши теоретичні здобутки дослідників, сформулюємо власний підхід до принципів, які можна використати при реалізації стратегії в управлінні виробничими ресурсами певної системи аграрного спрямування» [37] (див. дод. А).

Викликає цікавість публікація «Оцінка ефективності системи стратегічного управління сільськогосподарськими підприємствами Черкаської області». З неї відомо, що «... використання методичних принципів при реалізації стратегії управління ресурсами систем аграрного спрямування дозволяє обґрунтувати теоретичні аспекти та визначити пріоритетні напрями управління цими ресурсами. Застосування операційних принципів у ході реалізації стратегії управління зазначеними ресурсами дозволяє оцінити дієвість використання виробничих ресурсів, побудувати комплексну модель управління цими ресурсами та запропонувати напрями оптимізації виробничих ресурсів» [38].

З роботи авторів Данкевич Є. та Данкевич В. можна дізнатись наступне: ... аграрний сектор України є важливою складовою національної економіки держави. Він забезпечує продовольчу, економічну та екологічну безпеку країни, впливає на розвиток інших галузей національної економіки

та створює соціально- економічне підґрунтя розвитку сільської місцевості. При цьому шлях України до розвиненої ринкової економіки супроводжується частими змінами та доповненнями у законодавчо-нормативній базі податкового законодавства в аграрній сфері. В умовах глобалізації аграрних ринків і зростаючого попиту на продукти харчування у світі і в сільському господарстві України, зокрема, розпочалися процеси концентрації капіталу та швидкого формування на цій основі інтегрованих структур. Економічний простір стає єдиним для інтегрованих формувань, коли географія розміщення продуктивних сил, галузева структура інвестицій виробництва, системи збуту являють собою єдину систему [39].

На думку багатьох вітчизняних науковців ... ефективність використання земельних ресурсів в аграрному секторі країни полягає в отриманні максимального та якісного урожаю з одиниці площі із зменшенням витрат. Погіршення якості земель та зниження родючості ґрунтів може призвести до кризи виробництва аграрної продукції. Сільськогосподарське виробництво покриває велику територію у просторі та потребує додаткових трудових і матеріальних ресурсів. В аграрному секторі праця – це важливий ресурс виробничого процесу, носієм якої є трудові ресурси, що є виробниками матеріальних благ. Як відомо, у науковій літературі виділяють поняття трудові ресурси та робоча сила, між якими існує певна відмінність [40].

В аграрному секторі характеристиками праці виступають її кількість та якість, як і в інших галузях економіки. На оцінювання кількості праці впливає кількість населення, його господарська активність, вікового і статевого складу, ступеня фізичного здоров'я та ін. Якість праці визначає освітній і професійний рівень працівників, ступінь особистої свободи, психофізіологічні властивості тощо. До основних характеристик праці слід віднести такі показники: тривалість робочого часу, продуктивність та інтенсивність. Тривалість робочого дня залежить від потреби відновлення сил та встановлюється законодавством та угодою між роботодавцем та

працівником, на яку впливає інтенсивність праці, динаміка промислового циклу та рівень зайнятості. Загальновідомим показником продуктивності праці є кількість виробленої продукції за одиницю часу. На інтенсивність праці вказує її напруженість, витрати фізичної, розумової та нервової енергії за одиницю часу (чим довшою є тривалість робочого часу, тим більшою є її інтенсивність). З розвитком науково-інформаційних технологій зменшується фізична напруженість та зростає розумова. Чим вищою є продуктивність праці, тим більшою є її інтенсивність [41].

З навчального посібника «Економіка підприємства» (Шваб П.І.) відомо, що ... при використанні трудових ресурсів слід враховувати фактор часу та сезонність галузі. Через специфічні умови аграрний сектор зосереджується на певних територіях, що зумовлює концентрацію виробництва та обмеження його розмірів. Як відомо, поєднання робочої сили з виробничими ресурсами утворює процес виробництва, де використовуються засоби виробництва (засоби праці та предмети праці). У вартісному виразі вони становлять виробничі засоби, які поділяються на основні та оборотні [42].

Висновки до розділу 1

В процесі вивчення основ управління виробничими ресурсами мною були зроблені наступні висновки:

1. У теперішній час основним фактором виробництва є підприємницькі здібності, однак земля, капітал та робоча сила є базовими.

2. Розрізняють поняття продуктивна сила землі і продуктивна сила ґрунту. Продуктивна сила землі - це характеристики ґрунту, закладені природою: родючість, поживні речовини, вологість, хімічні та фізичні властивості. Продуктивна сила ґрунту – це результат сукупної дії природи та людини.

3. Аграрний сектор України забезпечує продовольчу, економічну та екологічну безпеку країни, впливає на розвиток інших галузей національної економіки та створює соціально- економічне підґрунтя розвитку сільської місцевості. При цьому шлях України до розвинутої ринкової економіки супроводжується частими змінами та доповненнями у законодавчо-нормативній базі податкового законодавства в аграрній сфері.

РОЗДІЛ 2
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ
ВИРОБНИЧИХ РЕСУРСІВ ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ НАУКОВО-ВИРОБНИЧЕ ОБ'ЄДНАННЯ
«МЕТА» М. ДНІПРО

2.1. Результати використання земельних ресурсів господарства

Основною галуззю в районі є сільськогосподарське виробництво. Провідними сільськогосподарськими підприємствами району є: СТОВ «Агрос», ТОВ «Солонянський завод Агрополімердеталь», СТОВ «Гайдамацьке», ТОВ ВКФ «Укрсільгосппром», СТОВ «Лугівське». В агропромисловому комплексі району функціонують 47 сільськогосподарських товариств, 221 фермерське господарство, особистих селянських господарств 2433. » [43].

Товариство з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро є невеликим за розміром сільськогосподарським підприємством. Головним засобом виробництва в аналізованому господарстві є земля. Сільськогосподарські угіддя в господарстві представлені виключно ріллею, див. табл. 2.1.

За досліджуваний період площа земельних ресурсів, що знаходиться у розпорядженні господарства зросла а 107,8 га (з 697,4 га у 2015 р. до 805,2 га у 2019 р.). Якож це виміряти у відносних величинах, то зростання склало 15,4 %.

Землезабезпеченість працівників сільськогосподарськими угіддями і ріллею зросла на 12,0 га, що відбулося внаслідок зростання площі ріллі, що знаходиться в обробітку господарства на 107,8 га. при цьому чисельність працівників господарства залишалась незмінною, - 9 осіб.

Таблиця 2.1

**Землекористування товариства з обмеженою відповідальністю
Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро, га**

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	2019 у % до 2015
Всього землі для ведення сільськогосподарського виробництва	697,4	697,4	805,2,	805,2	805,2	115,4
В тому числі рілля	693,4	693,4	801,2	801,2	801,2	115,5
Із загальної площі взято в оренду	648,4	648,4	756,2	756,2	756,2	116,7
Приходиться ріллі на 1 працівника	77,0	77,0	89,0	89,0	89,0	115,5

Можна погодитись з Кравченко А.В., яка указує на наступне: «... ефективне використання земельних ресурсів має винятково важливе значення для сталого розвитку аграрного сектора України. Цьому має бути підпорядковане реформування земельних відносин, на основі якого здійснено перехід до різних форм власності на землю, запроваджено платне землекористування тощо. Проте в державі поки що не вирішено проблему забезпечення раціонального та екологічнобезпечного використання земельних ресурсів. Протягом останніх років значно зменшилась кількість внесення мінеральних та органічних добрив, що негативно впливає на якість ґрунтів, а зрештою, на ефективність господарювання сільськогосподарських підприємств» [44].

Діяльність господарства спрямовується на отримання прибутку шляхом виробництва сільськогосподарської продукції, та від інших видів діяльності. Проведемо аналіз посівних площ в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка посівних площ господарства, га

Культура	2015	2016	2017	2018	2019	2019 у % до 2015
Всього посівів	693,4	693,4	801,2	801,2	801,2	115,5
У тому числі:						
- пшениця озима	249,6	218,3	307,6	291,4	259,6	104,0
- сорго	0,0	0,0	72,6	56,3	88,1	-
- кукурудза	173,4	169,2	132,5	147,0	160,2	92,4
- соняшник	200,2	225,5	218,1	230,9	224,3	112,0
- ріпак озимий	70,2	80,4	70,4	75,6	69,0	98,3

Аналізуючи дані таблиці 2.2 можна зробити висновок, що посівні площі господарства в 2019 р. збільшилися на 15,5 % в порівнянні з 2015 р. Якщо брати в розрізі окремих культур, то за аналізований період в товаристві з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпросталя на значно більших площах вирощувати пшеницю. Також в господарстві з'явилась нова культура – сорго. Відомо, що в посушливих умовах сорго є альтернативою кукурудзі.

З публікації «Вирощування сорго дозволить досягти високої рентабельності навіть за умов посухи» можна дізнатись наступне: «... сьогодні в світі все більшої популярності набирає зернова культура, що добре розвивається в умовах жаркого посушливого клімату - сорго. Вирощування цієї культури в Україні дозволить підвищити віддачу від земель південних регіонів нашої країни. ...насіння цієї рослини має високий вміст поживних речовин і з нього можна готувати кормові суміші не гірше, ніж з кукурудзи. ...сорго володіє і значним експортним потенціалом. В даний час поставки цього зерна з України здійснюються в основному в Італію, Іспанію та Ізраїль» [45].

Структура посівних площ в господарстві помітно змінювалась, див. табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Питома вага посівів окремих культур в загальній посівній площі товариства з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро, %

Культура	2015	2019	2019 +/- до 2015
Всього посівів	100,0	100,0	0,0
У тому числі:			
- пшениця озима	35,9	32,4	-3,5
- сорго	0,0	10,9	+10,9
- кукурудза	24,9	19,8	-5,1
- соняшник	29,1	28,3	-0,8
- ріпак озимий	10,1	8,6	-1,5

Так, не зважаючи на незначне зростання в господарстві площ посівів пшениці, див. табл. 2.2., питома вага посівів даної культури, в загальній посівній площі господарства, знизилась на 3,5 відсоткових пункти. Майже не змінилась питома вага посівів олійних культур. А питома вага посівів кукурудзи знижується.

З публікації «Інтенсивність та ефективність використання земельних ресурсів» відомо наступне: «... про економічну ефективність використання землі судять на основі системи натуральних і вартісних показників. До натуральних показників відносять: урожайність сільськогосподарських культур; виробництво окремих видів тваринницької продукції на 100 га відповідних земельних угідь (продукцію скотарства і вівчарства розраховують на 100 га сільськогосподарських угідь, свинарства - на ріллю, птахівництва - на площу зернових). До вартісних показників відносять: виробництво валової продукції в порівнянних цінах, товарної продукції в поточних цінах реалізації, чистої продукції і прибутку в

розрахунку на гектар сільськогосподарських угідь. Натуральні показники характеризують продуктивність лише певної частини сільськогосподарських угідь, а вартісні - всієї їх площі» [46]. Динаміка урожайності сільськогосподарських культур визначена в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

**Урожайність сільськогосподарських культур
товариства з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче
об'єднання «Мета» м. Дніпро, ц/га**

Культура	2015	2016	2017	2018	2019	2019 +/- до 2015
Пшениця озима	36,1	32,9	46,2	40,7	42,5	+6,4
Сорго	-	-	39,2	40,4	46,3	-
Кукурудза	50,7	53,2	47,8	49,0	48,4	-2,3
Соняшник	20,3	25,1	24,5	20,9	22,9	+2,6
Ріпак озимий	19,7	21,2	18,5	19,4	20,8	+1,2

Урожайність сільськогосподарських культур можна розглядати як показник ефективності використання господарюючим суб'єктом земельних ресурсів, що знаходяться у нього в розпорядженні. Можна помітити, що урожайність культур в господарстві, за останні п'ять років помітно коливалась. Так найвищої урожайності озимої пшениці тут було досягнуто у 2017 р. (46,2 ц/га), у той час як найвища урожайність соняшнику та кукурудзи тут була отримана у 2016 році. Найвища врожайність ріпаку, - минулий рік.

В таблиці 2.5 показано валові збори продукції рослинництва в товаристві з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро. За досліджуваний період дане сільськогосподарське підприємство отримувало таку сільськогосподарську продукцію: зерно пшениці; зерно сорга; зерно кукурудзи; насіння соняшнику; насіння

ріпаку. В 2019 р. найбільший валовий збір продукції господарство отримало від вирощування озимої пшениці – 1103,3 т.

Таблиця 2.5

Виробництво рослинницької продукції в господарстві, т

Культура	2015	2016	2017	2018	2019	2019 +/- до 2015
Зерно:						
- пшениці	901,1	718,2	1421,1	1185,9	1103,3	+202,9
- кукурудзи	879,1	900,1	633,4	720,3	775,4	-103,7
- сорго	0,0	0,0	284,6	227,4	407,9	+407,9
Насіння:						
- соняшника	406,4	566,0	534,3	482,6	513,6	+107,2
- ріпаку	138,3	170,4	130,2	146,7	143,5	+5,2

За досліджуваний період дане сільськогосподарське підприємство отримувало таку сільськогосподарську продукцію: зерно пшениці; зерносорга; зерно кукурудзи; насіння соняшнику; насіння ріпаку. В 2019 р. найбільший валовий збір продукції господарство отримало від вирощування озимої пшениці – 1103,3 т.

2.2. Стан використання інших виробничих ресурсів в товаристві з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро

Чисельність працюючих в господарстві є невеликою, тому працівники суміщають декілька посад. В разі нестачі працівників в період збирання врожаю господарство наймає тимчасових працівників. Загальновизнано, що ... ефективність використання трудових ресурсів виражається в зміні продуктивності праці. Показник продуктивності праці є узагальнюючим показником роботи господарюючих суб'єктів. ... Залежно від конкретних умов діяльності господарюючого суб'єкта при

розрахунках продуктивності праці можуть бути використані дані про продукцію (роботи і послуги) у натуральних і грошових вимірниках. ... Методи вимірювання продуктивності праці відрізняються залежно від способів визначення обсягів виробленої продукції. [47].

Ефективність використання трудових ресурсів господарства проаналізовано в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Трудові ресурси товариства з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	2019 у % (+/-) до 2015
Чисельність, осіб	9	9	9	9	9	100,0
Затрати праці, людино-годин	17568	17712	18072	17856	17496	99,6
Фонд оплати праці - всього, тис. грн.	267,2	280,6	308,3	317,7	335,4	125,5
У тому числі на людино-годину, грн.	15,21	15,84	17,06	17,79	19,17	126,0
Приходиться виручки:						
- на людино-годину, грн.	247,1	373,4	434,6	479,8	601,0	243,2
- на 1 грн. фонду оплати праці, грн.	16,2	23,6	25,4	27,0	31,4	193,8

Прийнято вважати, що трудові ресурси використовуються на підприємстві ефективно, якщо темп приросту продуктивності праці перевищує темп приросту оплати праці. В товаристві з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро вартісними показниками продуктивності праці виступає (див. табл. 2.6):

- відношення виручки господарства до кількості відпрацьованих за рік людино-годин;
- відношення виручки господарства до річного фонду оплати праці.

Можна помітити, що за період 2015-2019 років перший показник зріс на 143,2 %, а другий на 93,8 %. За цей же період загальні витрати на оплату праці в господарстві зросли лише на 25,5 %, а в розрахунку на відпрацьовану людино-годину витрати на оплату праці зросли всього на 26,0 %. Отже, можна зробити висновок, що трудовий потенціал товариства з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро використовувався ефективно.

Дем'яненко С.І. зазначає: «... достатня забезпеченість необхідними трудовими ресурсами, їх раціональне використання, високий рівень продуктивності праці має велике значення для збільшення обсягу виробництва продукції та підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва в цілому. Недостатня забезпеченість робочою силою може призвести до несвоєчасного виконання необхідних технологічних операцій і, як наслідок, недоотримання запланованого обсягу виробництва» [48].

Перейдемо до визначення ефективності використання в господарстві основних засобів виробництва. В своїй публікації Шепель Т.П. указує на наступне: «... сьогодні одним з найбільш актуальних завдань, що стоять перед сучасним підприємством, яке має в своєму розпорядженні складне дороге в обслуговуванні обладнання, є необхідність забезпечення економічної ефективності роботи. Важливим моментом при вирішенні цього завдання стає впровадження систем управління виробничими фондами та активами підприємства, що складають невід'ємну частину виробничого процесу та дозволяють збільшувати виробничу потужність підприємства за рахунок використання сучасних інформаційних технологій, не вдаючись до закупівель нового обладнання» [49].

Романіна О.М. пише: «...при оцінці структури основних виробничих засобів необхідно враховувати, що їх структурні елементи істотно відрізняються за функціональною роллю в процесі виробництва, а тому не з однаковою активністю впливають на кінцеві результати господарювання.

Тому для поглибленого вивчення структури основних виробничих засобів господарства необхідно проаналізувати співвідношення їх активної і пасивної частини» [50].

Створення основних засобів відбувається за межами аграрного підприємства, в промислових галузях. Інші стадії здійснюються всередині підприємства. Початковою стадією відтворення основних фондів в товаристві з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро є їх придбання та формування (рисунок 2.1.).

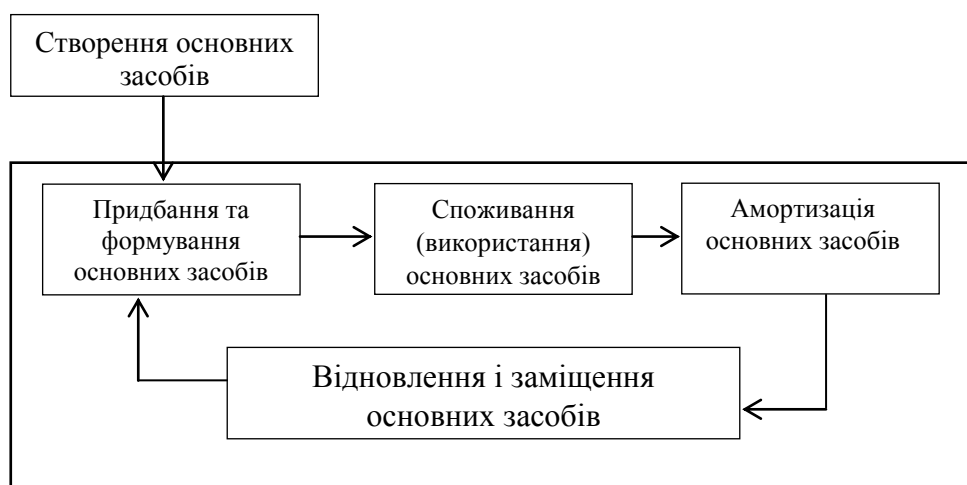

Рис. 2.1. - Стадії відтворення основних засобів товариства з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро

В наступній таблиці (2.7) визначається ефективність використання основних виробничих засобів сільськогосподарського призначення в товаристві з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро.

Важливе значення в діяльності сільськогосподарських підприємств відіграють основні засоби. ... Забезпечення сільськогосподарських підприємств основними засобами виробництва та ефективність їх використання є важливими чинниками, від яких залежать результати господарської діяльності, зокрема якість, повнота і своєчасність виконання сільськогосподарських робіт, а отже, і обсяг виробництва продукції, її собівартість, фінансове становище підприємства [51]. У зв'язку з цим

оцінка забезпечення Товариство з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро основними засобами та пошук резервів підвищення ефективності їх використання має велике значення.

Таблиця 2.7

**Ефективність використання основних виробничих засобів
сільськогосподарського призначення в товаристві з обмеженою
відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро**

Показники	2015	2016	2017	2018	2019	2019 у % (+/-) до 2015
Вартість основних виробничих засобів сільськогосподарського призначення, тис. грн.	2438,6	3653,6	4178,1	4305,4	4436,7	181,9
Фондовіддача, грн.	1,78	1,81	1,88	1,99	2,37	133,2
Фондоємність, грн.	0,56	0,55	0,53	0,50	0,42	75,3
Фондоозброєність, тис. грн.\чол.	270,9	405,9	462,2	478,4	493,0	181,9
Фондооснащеність, тис. грн.\100 га	351,7	526,9	521,5	537,4	553,8	157,4

В своїй статті «Проблематика визначення економічної сутності категорії основні засоби» Сирота О.В. пише: ... розвиток сільського господарства в значній мірі залежить від стану матеріально-технічної бази. Основні фонди діляться на фонди виробничого і невиробничого призначення. Фонди виробничого призначення беруть участь у виробництві продукції її зберіганні і транспортуванні. Фонди невиробничого призначення безпосередньо участі у виробництві продукції не приймають, а включають об'єкти побутові, культурні, засоби культурно-побутового обслуговування. Виробничі основні фонди діляться на фонди сільськогосподарського призначення і несільськогосподарського призначення. Основні фонди сільськогосподарського призначення беруть участь у виробництві сільськогосподарської продукції, її зберіганні і

реалізації. Основні фонди несільськогосподарського призначення - будівлі, обладнання та інвентар допоміжних виробництв [52].

Показником, що характеризує випуск продукції на одиницю вартості основних виробничих засобів (фондів) є фондівіддача. Вона зросла в господарстві, за останні 5 років, на 0,59 грн. Ще одним показником, що характеризує забезпеченість господарства основними виробничими засобами сільськогосподарського призначення є фондоємність. В Товариство з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро на виробництво 1 грн. товарної продукції в 2019 році було використано на 0,14 грн. основних виробничих фондів сільськогосподарського призначення менше, ніж у 2015 році. Також в господарстві поступово зростають такі показники як фондоозброєність праці та фондооснащеність виробництва.

Динаміка основних показників виробничо-фінансової діяльності товариства з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро наведена в наступній таблиці (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

**Основні показники виробничо-фінансової діяльності
господарства**

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	2019у % (+/-) до 2015
Виручка від реалізації, тис. грн.	4340,7	6613,0	7854,8	8567,7	10514,9	242,2
Витрати на виробництво і реалізацію продукції, тис. грн.	3666,1	5451,8	6209,3	7116,0	8214,8	224,1
Прибуток до оподаткування, тис. грн.	674,6	1161,2	1645,5	1451,7	2300,1	+1625, 5
Рівень рентабельності, %	18,4	21,3	26,5	20,4	28,0	+9,6 в.п .
Продуктивність праці, тис. грн./чол.	482,3	734,8	872,8	952,0	1168,3	+686,0

В господарстві зростають витрати на виробництво і реалізацію продукції. Також зростає і виручка від її реалізації. Так, за досліджуваний період, витрати зросли на 24,1 %, а виручка зросла на 42,2 %. Також можна спостерігати зростання такого показника як рівень рентабельності виробництва. За останні п'ять років він зріс на 9,6 відсоткових пункти.

Таким чином, в цілому ми можемо констатувати, що за останні роки в товаристві з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро значно покращенні всі показники фінансово-господарської діяльності. На підприємстві зросли показники продуктивності праці та рентабельності, покращилася матеріально-технічна база, підвищилася ефективність використання виробничих засобів.

2.3. Дослідження факторних зав'язків у формуванні результатів діяльності підприємства за допомогою ЕОМ

Функціонування будь-якого підприємства незаперечно має здійснюватись в умовах досягнення максимального задоволення потреб споживачів. Проте ця діяльність має обов'язково бути ефективною і для самого підприємства, адже розвиватися, нарощувати свої потужності воно може лише за умови отримання прибутків та підвищення рівня рентабельності виробництва. Тому дуже важливо встановити як залежать фінансові результати діяльності товариство з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро від ряду факторів, які можуть впливати на зміну результативних показників, зокрема вартості основних виробничих фондів сільськогосподарського призначення та площі його сільськогосподарських угідь.

Проведемо дослідження ступеня впливу таких чинників як: вартість основних виробничих фондів сільськогосподарського призначення товариства з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання

«Мета» м. Дніпро та площі його орних на зміну виручки від реалізації продукції (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Вихідні дані для розрахунку

Роки	Виручка від реалізації продукції, тис. грн. Y	Вартість основних засобів с.-г. призначення, тис. грн. X1	Площа ріллі, га X2
2015	4340,7	2438,6	693,4
2016	6613,0	3653,6	693,4
2017	7854,8	4178,1	801,2
2018	8567,7	4305,4	801,2
2019	10514,9	4436,7	801,2

Завдання полягає в тому, щоб розкрити характер і ступінь впливу аргументів на функцію. Рішення цієї задачі дозволяє розкрити механізм управління величиною показника, що вивчається. Форма зв'язку між явищами виражається аналітичним рівнянням, на підставі якого по відповідних аргументах чинників визначаються значення результативного показника функції.

Проведемо аналіз за допомогою програми Excel і в першій частині отримуємо результати по регресійній статистиці (див. додатки Б і В). Вони дозволяють провести оцінку достовірності отриманої моделі. Зведемо ці результати у табл. 2.10 і 2.11.

Результати оцінки вихідної інформації за допомогою програми описова статистика наведено в додатку Б і таблиці 2.10.

В своїй книзі, Баз В.Р. пише ... у економічних дослідженнях часто вирішують завдання виявлення факторів, що визначають рівень і динаміку економічного процесу. Таке завдання вирішується методами кореляційного та регресійного аналізу. Кореляційний аналіз вирішує завдання кількісного визначення тісноти зв'язку між двома ознаками (при парному зв'язку) та між результативною ознакою і безліччю факторних ознак (при багатофакторному зв'язку). Регресійним аналізом називають

основний метод сучасної математичної статистики для виявлення неявних і завуальованих зв'язків між даними спостережень [53].

Таблиця 2.10

Статистичні показники для функції у та перемінних x1 і x2

Показник	Y	X1	X2
Среднее	7578,22	3802,48	758,08
Стандартная ошибка	1026,958	365,9636	26,4055
Медиана	7854,8	4178,1	801,2
Мода	#Н/Д	#Н/Д	801,2
Стандартное отклонение	2296,347	818,3196	59,04449
Дисперсия выборки	5273210	669647	3486,252
Эксцесс	0,364422	2,331644	-3,33333
Асимметричность	-0,29307	-1,60059	-0,60858
Интервал	6174,2	1998,1	107,8
Минимум	4340,7	2438,6	693,4
Максимум	10514,9	4436,7	801,2
Сумма	37891,1	19012,4	3790,4
Счет	5	5	5
Уровень надежности(95,0%)	2851,292	1016,078	73,31342

Користуючись методами кореляційно-регресійного аналізу, аналітики вимірюють тісноту зв'язків показників за допомогою коефіцієнта кореляції. ... Величина коефіцієнту кореляції слугує оцінкою відповідності рівняння регресії виявленим причинно-наслідковим зв'язкам. Кореляція і регресія тісно пов'язані між собою: перша оцінює силу (тісноту) статистичного зв'язку, друга досліджує її форму. І кореляція, і регресія слугують для встановлення співвідношень між явищами і для визначення наявності або відсутності зв'язку між ними [53].

Відзначимо, що середнє арифметичне Y складає 7578,22 тис. грн. В наступній таблиці (2.11) показано визначення оцінки достовірності проведених розрахунків.

Таблиця 2.11

Оцінка достовірності

Регрессионная статистика	
Множественный R	0,938463
R-квадрат	0,880713
Нормированный R-квадрат	0,761426
Стандартная ошибка	1121,629
Наблюдения	5

Коефіцієнт детермінації для лінійної моделі показує, що варіація виручки від реалізації продукції на 88,07 % визначається варіацією досліджуваних чинників (вартістю основних виробничих засобів сільськогосподарського призначення та площею орних земель даного приватного сільськогосподарського підприємства).

Коефіцієнт кореляції 0,938 дуже близький до одиниці, свідчить про те, що між виручкою від реалізації продукції, з одного боку, та вартістю основних виробничих засобів сільськогосподарського призначення та площею орних земель Товариство з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро, з іншого, існує дуже тісний зв'язок. «... Прийоми кореляційного аналізу застосовують для виміру впливу факторів у стохастичному аналізі, коли взаємозв'язок показників неповний, імовірнісний. Розрізняють парну і множинну кореляції. Парна кореляція – це зв'язок між двома показниками, один з яких є факторним, а другий – результативним. Множинна кореляція виникає від взаємодії кількох факторів і результативного показника» [53].

Для того, щоб оцінити достовірність отриманої моделі в цілому, обчислюють критерій Фішера (F - критерій). Оцінка достовірності моделі за критерієм Фішера наведена в табл. 2.12.

Табличне значення F-критерію в разі $m = 2$ і $n - m = 1$ ступенів свободи. Гіпотеза про значущість зв'язку приймається і модель виручки

від реалізації продукції є статистично значуща.

Таблиця 2.12

Оцінка достовірності моделі за критерієм Фішера

Дисперсионный анализ					
	df	SS	MS	F	Значимость F
Регрессия	2	18576737	9288368	7,383132	0,119287
Остаток	2	2516105	1258053		
Итого	4	21092842			

Зауважимо, що достовірність отриманої моделі може бути досягнута лише за рахунок окремих параметрів, а інші можуть бути не достовірними, тому доцільно оцінити значущість кожного параметра моделі. Для цього обчислимо t - критерій або критерій Стьюдента (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Оцінка достовірності моделі за критерієм Стьюдента

Показатели	Коэффициенты	Стандартная ошибка	t-статистика	P-Значение
Y-пересечение	-5730,7	9689,614	-0,59143	0,614178
Переменная X ₁	2,236007	1,276929	1,751082	0,222032
Переменная X ₂	6,34043	17,69743	0,358268	0,754424

Табличне значення t -критерію $\alpha = 0,01$ і $n-m=1$. Оскільки в лінійній моделі для всіх параметрів $t_{\text{факт}} > t_{\text{табл}}$, то ці параметри моделі виручки від реалізації продукції є значущими.

Рівняння багатфакторної регресії – $Y(X_1, X_2)$

$$Y_p = -5730,7 + 2,236007x_1 + 6,34043x_2$$

Коефіцієнти регресії показують, наскільки зміниться сума виручки господарства при зміні відповідного фактора на одиницю його вимірювання при фіксованих значеннях інших факторів, включених до рівняння. Так при збільшенні вартості основних виробничих засобів сільськогосподарського призначення на 1 тис. грн. сума виручки

господарства зростає на 2236 грн., за рахунок збільшення площі сільськогосподарських угідь на 1 га, виручка зростає на 6340 грн.

Для аналізу динамічного ряду, а саме виручки від реалізації продукції та загальних витрат на виробництво і реалізацію продукції за останні п'ять років використовуємо трендовий аналіз, який показаний на рисунках 2.2. і 2.3.

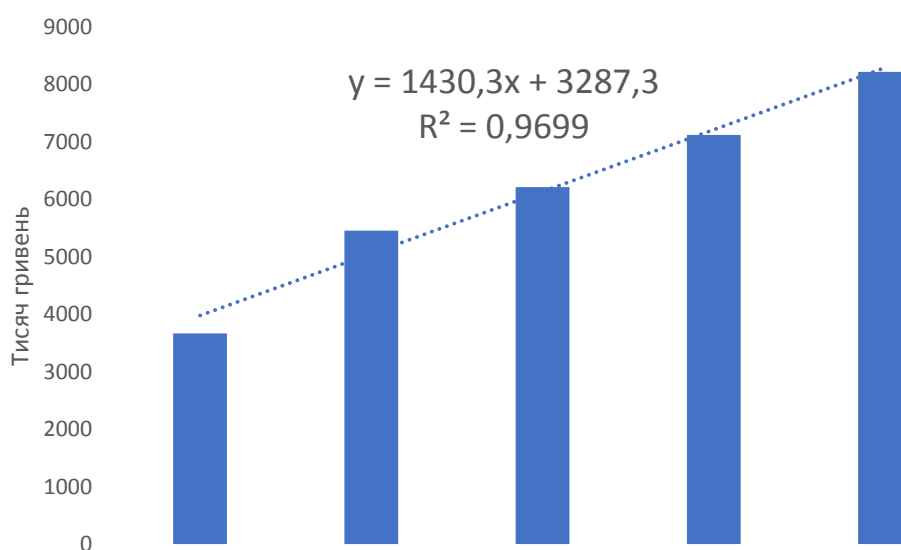

Рис. 2.2. – Трендовий аналіз виручки від реалізації продукції господарства

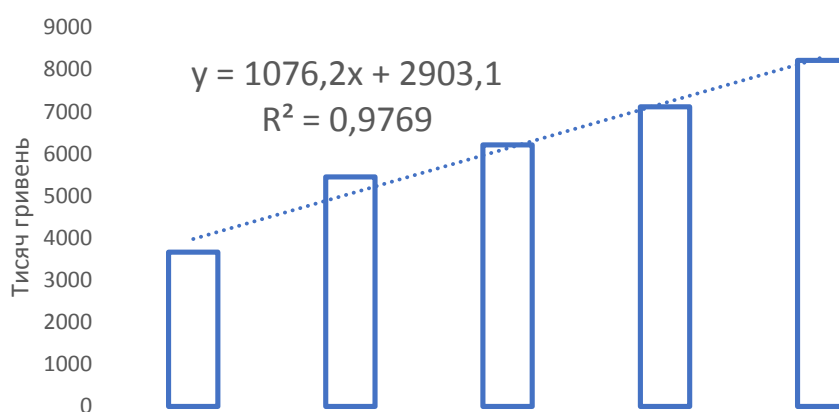

Рис. 2.3. – Трендовий аналіз витрат на виробництво і реалізацію продукції господарства

При проведенні даного аналізу на ПЕОМ було отримано наступне лінійні рівняння:

$y = 1430,3x + 3287,3$ (трендовий аналіз виручки господарства);

$y = 1076,2x + 2903,1$ (трендовий аналіз витрат).

Аналізуючи отримані результати можна зробити висновок, що за лінійним рівнянням виручка від реалізації має тенденцію до зростання і щорічно воно складає 1430,3 тис. грн.

За допомогою отриманого рівняння обчислимо прогноз зміни показника на наступний період.

Розрахунок за лінійним трендом:

$$Y_{2019} = 3287,3 + 1430,3 \cdot 6 = 11870,9 \text{ тис. грн.}$$

$$Y_{2020} = 3287,3 + 1430,3 \cdot 7 = 13299,4 \text{ тис. грн.}$$

$$Y_{2021} = 3287,3 + 1430,3 \cdot 8 = 14729,7 \text{ тис. грн.}$$

$$Y_{2022} = 3287,3 + 1430,3 \cdot 9 = 16160,0 \text{ тис. грн.}$$

Таким чином, згідно з прогнозними розрахунками можна зробити висновок, що виручка від реалізації у Товариство з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро буде зростати.

Проведемо аналогічні розрахунки прогнозованого рівня витрат на виробництво і реалізацію продукції підприємства:

$$Y_{2019} = 2903,1 + 1076,2 \cdot 6 = 9360,3 \text{ тис. грн.}$$

$$Y_{2020} = 2903,1 + 1076,2 \cdot 7 = 10436,5 \text{ тис. грн.}$$

$$Y_{2021} = 2903,1 + 1076,2 \cdot 8 = 11512,7 \text{ тис. грн.}$$

$$Y_{2022} = 2903,1 + 1076,2 \cdot 9 = 12588,9 \text{ тис. грн.}$$

Згідно з прогнозними розрахунками можна зробити висновок, що витрати на виробництво і реалізацію продукції у Товариство з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро також буде зростати.

Висновки до розділу 2

1) За досліджуваний період площа земельних ресурсів, що знаходиться у розпорядженні господарства зросла а 107,8 га (з 697,4 га у 2015 р. до 805,2 га у 2019 р.). Якож це виміряти у відносних величинах, то зростання склало 15,4 %. Землезабезпеченість працівників сільськогосподарськими угіддями і ріллею зросла на 12,0 га, що відбулося внаслідок зростання площі ріллі, що знаходиться в обробітку господарства

на 107,8 га. при цьому чисельність працівників господарства залишалась незмінною, - 9 осіб.

2) За період 2015-2019 років загальні витрати на оплату праці в господарстві зросли лише на 25,5 %, а в розрахунку на відпрацьовану людино-годину витрати на оплату праці зросли всього на 26,0 %. Отже, можна зробити висновок, що трудовий потенціал Товариство з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро використовувався ефективно.

3) Показником, що характеризує випуск продукції на одиницю вартості основних виробничих засобів (фондів) є фондвіддача. Вона зросла в господарстві, за останні 5 років, на 0,59 грн. Ще одним показником, що характеризує забезпеченість господарства основними виробничими засобами сільськогосподарського призначення є фондоємність. В товаристві з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро на виробництво 1 грн. товарної продукції в 2019 році було використано на 0,14 грн. основних виробничих фондів сільськогосподарського призначення менше, ніж у 2015 році. Також в господарстві поступово зростають такі показники як фондоозброєність праці та фондооснащеність виробництва.

4) В господарстві зростають витрати на виробництво і реалізацію продукції. Також зростає і виручка від її реалізації. Так, за досліджуваний період, витрати зросли на 24,1 %, а виручка зросла на 42,2 %. Також можна спостерігати зростання такого показника як рівень рентабельності виробництва. За останні п'ять років він зріс на 9,6 відсоткових пункти.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМИ РЕСУРСАМИ ДЛЯ УПЕРЕДЖЕННЯ РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Оптимізація виробничих ресурсів підприємства

Захарченко В.І. в статті Інвестиційне забезпечення неоіндустріалізації України зазначає, що «... однією з головних ознак підвищення рівня ефективного використання виробничих ресурсів підприємства є збільшення обсягів виробництва продукції. ... Щоб використання основних засобів було справді економічно вигідним та ефективним, необхідно не тільки стежити за його технічним станом, а й залучати фахівців при проведенні складних ремонтів; вивчати ринки виробництва; залучати спеціалістів маркетингового відділу; підвищувати рівень спеціалізації виробництва. Резерви кращого використання основних виробничих засобів полягають в удосконаленні їх структури: дотриманні оптимального співвідношення між виробничими і невиробничими засобами, засобами сільськогосподарського і несільськогосподарського призначення, активними і пасивними, основними і оборотними» [17].

В публікації «Стратегічні напрями матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств» зазначається «В окремих господарствах головна увага приділяється створенню основних засобів, а не збільшенню відповідних оборотних засобів. З цієї причини в таких господарствах спостерігається невідповідність: наявності тракторів, комбайнів, вантажних автомобілів і запасних частин до них; збільшення кількості добрив і недостачі відповідних машин тощо. Але основні засоби не можуть ефективно функціонувати без певних розмірів оборотних засобів (трактори та автомобілі при дефіциті пального). Більшість спеціалістів рекомендують, щоб на 1 грн. основних припадало 0,5-0,6 грн.

оборотних засобів. Саме при такому співвідношенні забезпечується найбільш ефективно їх використання» [54].

Цей автор також зазначає, що «...важливим шляхом підвищення економічної ефективності виробничих ресурсів є пропорційний розвиток окремих видів основних виробничих засобів. Це – дотримання оптимального співвідношення наявності окремих марок тракторів і причіпних знарядь до них, автомобілів і гаражів для їх зберігання тощо. Багатьом підприємствам аграрного сектора АПК необхідно освоїти і такий шлях удосконалення структури засобів, як підвищення питомої ваги активної їх частини. Істотним напрямом підвищення ефективного використання основних засобів є вдосконалення їх структури. Важливо підвищувати їх частку в загальній вартості основних засобів. Тому пошук оптимальної виробничої структури основних засобів на підприємстві – найважливіший напрям поліпшення їх використання» [55].

Крім того, Михайлов М.Г. пише«... кожному підприємству не байдуже, в яку групу основних виробничих засобів вкладати кошти. Воно зацікавлене в оптимальному підвищенні питомої ваги машин, устаткування, тобто активної частини основних засобів, які обслуговують процес виробництва і характеризують виробничі можливості підприємства. Від того наскільки ефективно використовуються наявні засоби праці, від їх відповідності сучасному етапу розвитку МТП, залежать і загальні результати роботи підприємства, створення принципово нових підходів до управління підприємством в цілому та основними засобами зокрема. Таким чином, в умовах ринкової економіки, коли відтворення основних виробничих фондів підприємства здійснюються за рахунок власних або позичених (залучених) коштів, поліпшення використання цих фондів є важливим фактором росту ефективності виробництва на підприємстві і на цій основі - забезпечення стабілізації виробництва» [56].

В моїй публікації «Особливості управління ресурсами в аграрному секторі» зазначається наступне: «...аграрний сектор України є важливою

складовою національної економіки держави. Він забезпечує продовольчу, економічну та екологічну безпеку країни, впливає на розвиток інших галузей національної економіки та створює соціально- економічне підґрунтя розвитку сільської місцевості. При цьому шлях України до розвиненої ринкової економіки супроводжується частими змінами та доповненнями у законодавчо-нормативній базі податкового законодавства в аграрній сфері. В умовах глобалізації аграрних ринків і зростаючого попиту на продукти харчування у світі і в сільському господарстві України, зокрема, розпочалися процеси концентрації капіталу та швидкого формування на цій основі інтегрованих структур. Економічний простір стає єдиним для інтегрованих формувань, коли географія розміщення продуктивних сил, галузева структура інвестицій виробництва, системи збуту являють собою єдину систему...» [57].

В одній зі своїх статей Олійник Г.І. пише: «... зниження матеріаломісткості сільськогосподарської продукції. Цей показник характеризує питомі витрати матеріальних ресурсів на виробництво одиниці продукції. В окремих галузях визначається сумою матеріальних витрат (насіння, кормів, добрив, пального тощо) без амортизації з розрахунку на 1000 грн. вартості валової продукції. Рівень матеріаломісткості характеризується також натуральними показниками: витрачанням кормів, медикаментів, добрив, електроенергії, пального та інших матеріальних ресурсів з розрахунку на одиницю окремих видів продукції» [58].

Потриваєва Н.В. вважає, що ... прискорення оборотності оборотних засобів за рахунок впровадження скоростиглих сортів рослин, раціонального поєднання галузей з різною тривалістю виробничого циклу, забезпечення раціональної структури оборотних фондів для забезпечення найбільшого приросту сільськогосподарської продукції [59].

Розділяючи думку авторів Г. Підлісецького та М. Толкач, зазначимо, що виробничі ресурси – це комплекс складових, які впливають на

виробничий процес та створюють товар чи послугу. Сучасний ринок вимагає створення конкурентоспроможної продукції, тому аграрний сектор країни тісно взаємодіє з іншими галузями економіки, адже його функціонування неможливе без оновлення матеріально-технологічної бази, ноу-хау в технології вирощування сільськогосподарських культур, екологічної безпеки та раціонального використання природних ресурсів. Відповідно ефективність управління виробничими ресурсами залежить від розробки та вибору конкурентної стратегії. Адже саме завдяки ефективним стратегіям аграрний сектор країни зможе конкурувати на зовнішньому ринку [60].

3.2. Раціональне використання ресурсів для упередження ризиків діяльності підприємства

Ми погоджуємось з О.С. Віханським та О.І. Наумовим, котрі зазначають, що ... при розробленні стратегії управління виробничими ресурсами в аграрному секторі бажано враховувати наступні аспекти: перед вибором та розробленням стратегії потрібно вивчити попит та структуру ринку сільськогосподарської продукції, здійснити кон'юнктурний аналіз ринку та провести діагностику конкурентного середовища; стратегію сільськогосподарського виробництва слід формувати відповідно до особливостей регіону. у стратегічному управлінні стратегія – це довгострокове, якісно нове спрямування розвитку аграрного виробництва, внутрішніх та зовнішніх факторів, засобів, діяльності тощо. Цілі показують бажаний результат виробництва, а стратегія визначає, яким чином можна досягти даного результату, враховуючи зовнішнє середовище. За допомогою такого бачення стратегії можна досягнути поставлених цілей у відповідності до реального світу, і у той же час вільно обирати шляхи отримання кінцевого результату; виробничі ресурси слід використовувати відповідно до розробленої стратегії. Для ефективного

використання виробничих ресурсів слід їх правильно розподіляти, враховуючи фактор часу, адже, через відсутність необхідних ресурсів в конкретний час може постраждати реалізація любої стратегії. У таких випадках допомагають розробка та виконання бюджетів розподілу грошових коштів, запасів, капіталовкладень, продажів та ін. [16].

Хміль Ф.І. в своїй книзі «Основи менеджменту» пише ... управління – складний і динамічний процес, керований і здійснюваний людьми для досягнення поставленої мети. Після того як встановлено цілі управління, необхідно знайти найбільш ефективні шляхи та методи досягнення їх. ... отже виникає потреба в застосуванні арсеналу засобів, що забезпечують досягнення цілей управління, тобто методів управління [61].

В підручнику по менеджменту (автор Стадник В.В.) зазначається наступне: ... управління фірмою (підприємством, організацією) спрямоване на людей, коло їхніх інтересів, передовсім матеріальних. Тому основою класифікації методів управління є внутрішній зміст мотивів, якими керується людина у процесі виробничої чи іншої діяльності. За своїм змістом мотиви діяльності можна поділити на матеріальні, соціальні та мотиви примусового характеру [62].

В книзі «Організація виробництва в аграрних формуваннях» автор Березівський П.С. пише: ... організаційні методи управління базуються на мотивах примусового характеру, їхнє існування й практичне застосування зумовлене заінтересованістю людей у спільній організації праці. Організаційні методи управління – це комплекс способів і прийомів впливу на працівників, що ґрунтуються на використанні організаційних відносин та адміністративній владі керівництва. Усі організаційні методи управління поділяють на регламентні й розпорядчі. [63].

Професійно вміле застосування економічних, соціально-психологічних та організаційних методів управління здебільшого забезпечує достатньо ефективне господарювання.

Кузьмін О.Є., в своїй книзі «Основи менеджменту» зазначає ... формування цілеспрямованого впливу на трудові колективи та їх окремих членів безпосередньо пов'язане з мотивацією, тобто використанням факторів, які визначають поведінку людини в колективі в процесі виробництва. Звідси випливає дуже важлива вимога до методів управління: методи управління повинні мати свою мотиваційну характеристику, що визначає напрям їх дії. Ця характеристика показує мотиви, які визначають поведінку людей і на які орієнтована відповідна група методів. Ефективність застосування методів управління в основному залежить від рівня кваліфікації керівних кадрів, що зумовлює потребу систематичної і цілеспрямованої підготовки та повсякденного використання всіх зазначених напрямів впливу на колектив і окремих людей [64].

Можна погодитись з твердженнями, наведеними в книзі «Економіка результативності», де указувалось на наступне: ... важливе значення має забезпечення підприємств кадрами високої кваліфікації. За всіх інших рівних умов досвідчений, добре підготовлений працівник, який творчо ставиться до виконання обов'язків, може виробляти більше продукції вищої якості. Продуктивність праці зростатиме і тоді, коли на підприємстві будуть створені такі виробничі відносини, де б панували добрий психологічний клімат, взаєморозуміння керівників і працівників, інші мотивації до праці [65].

Автори публікації ... чинники та шляхи зростання ефективності виробництва» звертають увагу на наступне: «Рівень економічної ефективності діяльності підприємства залежить від багатьох чинників і умов. Ці чинники в реальності діють не ізольовано, в чистому вигляді, а здебільшого перетинаються і взаємозумовлюють один одного. Частина з них залежить від діяльності підприємства загалом, інші пов'язані з технологією й організацією виробництва, а ще деякі зумовлені рівнем використання виробничих ресурсів і впровадженням науково-технічного

прогресу. Всі чинники зростання ефективності можна класифікувати за трьома ознаками: видами витрат виробництва та ресурсів (джерелами підвищення); напрямками розвитку й удосконалення виробництва; місцем реалізації чинників у системі управління діяльністю. Класифікація чинників за ресурсами та затратами уможлиблює чітке уявлення про джерела підвищення ефективності. Тут є відповідь на запитання, за рахунок яких ресурсів або затрат можна досягти економії суспільної праці [66].

Можна погодитись з Ціхановською В.М., яка зазначає: ... найважливішим показником економічної ефективності діяльності підприємства є отримана маса прибутку. Його формують сума грошових надходжень, одержана підприємством від продажу сільськогосподарської продукції, та затрати, пов'язані з його виробництвом і реалізацією. Виручка від реалізації залежить від обсягів товарної продукції та ціни на неї, ціна ж значною мірою - від попиту і пропозиції на кожний окремий вид продукції, що виробляє підприємство, її якості, каналів реалізації, строків реалізації та ін. Особливим чинником, який впливає на збільшення виручки від реалізації, підвищення якості продукції. На якісну продукцію, що постачається на ринок, існує кращий попит, і вона реалізується за вищою ціною. Нестандартна, неякісна продукція має менший попит, залежується, псується, і це змушує товаровиробника реалізувати її за нижчою ціною, що знижує прибуток, а в деяких випадках робить виробництво такого виду продукції збитковим. Насамперед це стосується виробництва видів продукції, котрі швидко псуються, - молока й овочів [67].

З роботи авторів Поліщука Н.В. і Ярмоленко В.О. можна дізнатись наступне: ... Вплив окремих елементів і чинників на обсяги виробництва продукції, її якість та ефективність використання ресурсів не однаковий. Тож реалізація умов і здійснення господарських заходів вимагає різних підходів і затрат. Відповідно до обмеженості ресурсів і важливості їх

економії, основними чинниками, які визначають ефективність виробництва, є трудомісткість, матеріаломісткість і фондомісткість продукції. З цього випливає, що підприємство в господарській діяльності повинно приділяти значну увагу вдосконаленню технології, спеціалізації та концентрації виробництва, організації й оплаті праці, впровадженню досягнень науково-технічного прогресу і набутому досвіду. Необхідною умовою зростання ефективності виробництва є наявність досконалої, якісної, високопродуктивної техніки, що відповідає прогресивній технології, забезпеченість підприємства якісною сировиною та матеріалами. Лише за цієї умови можна ефективно використати головний засіб виробництва аграрних підприємств - землю. Неухильне підвищення економічної родючості землі завжди актуальне, оскільки від її рівня залежить урожайність сільськогосподарських культур, кількість і якість виробленої продукції й обсяг пов'язаних з цим матеріально-грошових затрат. Проте якими б досконалими не були виробничі ресурси, їх віддача та ефективність виробництва будуть зростати лише тоді, коли ці ресурси використовуватимуться повністю й інтенсивно [68].

3.3. Обґрунтування проекту удосконалення використання виробничих ресурсів господарства в умовах кооперації

Борщевський В. в своїй доповіді «Використання соціально-економічного потенціалу кооперації для розвитку сільських територій України» указав на наступне «дослідники відзначають, що корпоративна природа кооперативів призводить до їх ототожнення із товариствами з обмеженою відповідальністю. Цьому сприяє поява квазіорганізаційних форм підприємництва, внутрішній перехід від кооперативних засад організації виробничої діяльності до загальнотоваристських, особливо через формальне віднесення Цивільним Кодексом України виробничих кооперативів до підприємницьких товариств. Натомість, виробничий

кооператив є унікальною організаційно-правовою формою підприємницької діяльності. Ця унікальність полягає у тому, що виробничий кооператив органічно поєднує в собі такий обсяг прав, свобод та інтересів громадянина, який не властивий ніякій іншій організаційно-правовій формі підприємництва. Інші вчені наголошують на тому, що на відміну від інших сільськогосподарських підприємств, метою виробничого кооперативу не є максимізація прибутку на вкладений капітал, а сам термін «прибуток» не повною мірою відображає природу коштів, отриманих кооперативом понад здійснених витрат на виробництво продукції (скоріше слід говорити про прирощення особистих доходів членів кооперативу за рахунок зекономлених (не понесених завдяки кооперуванню) витрат). Тобто фактично об'єктом оподаткування діяльності сільськогосподарських виробничих кооперативів є особисті доходи їхніх членів, отриманих в результаті розподілу прибутку цих кооперативів пропорційно до трудової участі кожного члена» [69].

Гордійчук А. в своїй публікації «Кооперація на селі врятує українські села» зазначив наступне «Одним із найкращих механізмів для розвитку села та наповнення місцевих бюджетів є кооператив. Відродження кооперації на території всієї країни в умовах децентралізації створить перспективи для процвітання сільських громад та реформування аграрного сектору. Сьогодні в Україні питання вимирання села та зайнятості у сільській місцевості є першочерговим. Агropідприємства частково забезпечують селян роботою, однак вони не можуть забезпечити комплексного вирішення всіх проблем. Українські реалії виявилися доволі сприятливими для впровадження світового досвіду з кооперування в сільському господарстві. Успішний досвід кооперації повертає людям впевненість у тому, що вони можуть бути самодостатніми та отримувати гідний дохід своєю працею. Кооперативний рух вибудовує новий принцип - зростання економіки знизу догори – та створює ефект сталого розвитку для місцевих громад. Це шлях до відродження українського села.

Усвідомлення важливості кооперації з'явилося і у Мінагропроді, яке оголосило розвиток сільськогосподарської кооперації одним із своїх пріоритетів. Сільськогосподарська кооперація здатна дати поштовх для розвитку малого бізнесу та підприємництва у селах, а відтак - добробуту окремої родини та всієї громади. Крім того, кооперація вигідна не лише селянам, але й мешканцям міст, адже призведе до здешевлення продуктів із одночасним зростанням їх якості» [70].

Андрусак В.М. стверджує, що «... Овочівництво – один з важливих пріоритетів у розвитку агропромислового комплексу України. Вирощування овочів належить до стратегічних галузей сільськогосподарського виробництва, яка характеризується високою економічною ефективністю порівняно з іншими сільськогосподарськими культурами. Овочі належить до важливих продуктів харчування жителів переважної більшості країн світу, що зумовлюється їх високою калорійністю, споживчою цінністю та особливими смаковими якостями. Тому актуальним є питання насичення ринку ранньою продукцією, а також оцінка економічного потенціалу вирощування овочів у закритому ґрунті порівняно з відкритим ґрунтом» [71].

Проектом передбачається придбання та установка теплиць, створення умов для вирощування овочевих культур в закритому ґрунті, запровадження системи крапельного зрошення на базі досліджуваного підприємства.

Мета: обґрунтування бізнес-проекування розвитку овочівництва закритого ґрунту та оцінка його економічного потенціалу порівняно з відкритим ґрунтом.

Ризики:

- Фінансові та юридичні ризики у тепличному підприємстві;
- Інституційні ризики пов'язані з законодавством та змінами у державній політиці з питань аграрного виробництва;

- Інформаційні ризики обумовлені недостатністю або неточністю інформації щодо технології виробництва, ринкової ситуації тощо;
- Цінові ризики в органічному виробництві овочів;
- Ризик втрати доступу до виробничих ресурсів, субсидій, до кращих страхових полісів.

Обґрунтування вигод проекту. У рамках реалізації проекту розглядається варіант придбання теплиць з полікарбонатом 8 мм (термін експлуатації 15 років). «Полікарбонат володіє властивостями, якими в повному обсязі не володіє жоден з прозорих матеріалів, які використовуються у будівництві, а саме: 1) надзвичайна легкість, стільниковий полікарбонат важить у 16 разів менше, ніж скло і в 6 разів менше, ніж акрил аналогічної товщини, що значно зменшує витрати на опорні конструкції; 2) висока ударостійкість (полікарбонат - це в'язкий полімер, у 200 разів міцніший за скло і у 8 разів міцніший за акриловий пластик). Полікарбонатні панелі не розбиваються і не дають тріщин, відповідно і гострих осколків при ударі; 3) панелі стільникового полікарбонату витримують значні вітрові і снігові навантаження, не рвуться, як поліетиленова плівка, що робить їх універсальним покривним матеріалом для теплиць. Полікарбонат стійкий до ударів граду; 4) висока термостійкість(властивості полікарбонату мало залежать від змін, що відбуваються у навколишньому середовищі, а критичні температури, при яких цей матеріал стає крихким, знаходяться за межею зони експлуатації; 5) низка горючість; 6) високі теплоізоляційні властивості, низька теплопровідність (коефіцієнт тепловіддачі 3-4 Вт/м²; 7) опір пропускання тепла вищий, ніж у звичайного одношарового скла, що дає змогу знизити витрати енергії на обігріві охолодження приблизно на 50 %); 8) відмінна шумоізоляція; 9) висока світлопроникність (прозорість – до 86 %, добре розсіювання світла, відсутність тіні); 10) міцність на розрив і на згин; 11) широкий діапазон температур експлуатації: від – 40 до +120

градусів, що дає змогу використовувати стільниковий полікарбонат у різних кліматичних умовах» [72].

Скупський Р.М. стверджує, що «Головним завданням виробництва овочів закритого ґрунту є забезпечення населення свіжими овочами в міжсезонний період, а також вирощування садивного матеріалу для відкритого ґрунту. У реалізації проекту запропоновано вирощування овочевих серед яких: томат та огірки, основні властивості яких наведемо нижче. Плоди томатів використовуються для приготування томат-пасти, томату-пюре, томатного соку, овочевих салатів, консервування, засолення. У великій кількості їх споживають у свіжому вигляді. Особлива цінність томата полягає в тому, що у відкритому і захищеному ґрунті його свіжу продукцію можна отримувати протягом усього року» [73].

Кошторис витрат і бюджет проекту. За проектом розвитку овочівництва закритого ґрунту планується побудова тепличного комплексу, який складатиме 6 теплиць. Вартість придбання однієї теплиці для вирощування томатів та огірків складатиме 97,03 тис. грн. Розрахунок витрат на придбання, доставку та монтаж теплиці наведено у таблиці 3.1.

Основними каналами реалізації томатів та огірків будуть ринки оптової та роздрібної торгівлі, м. Дніпро та Запоріжжя. Також реалізація вирощених томатів та огірків може здійснюватись за договором купівлі-продажу безпосередньо з теплиць, насамперед, через мережу супермаркетів (АТБ, Сільпо та ін.), підприємствам ресторанного типу, посередникам для подальшого їх продажу тощо.

Планується такий розмір теплиць: шириною 8 метрів та довжиною 30 метрів. Строк експлуатації теплиці з полікарбонату складатиме 15 років.

Потреба в інвестиціях складе $97,03 \times 6 = 582,18$ тис. грн.

Таблиця 3.1

Витрати на придбання, доставку та монтаж теплиці

Назва основних засобів	Розмір, кількість	Ціна за одиницю, грн.	Вартість, тис. грн.
Полікарбонат (8 мм)	312 м ²	2123,12 грн./м ²	66,49
Труба профільна (20x20x2)	518 м	17,53 грн./м	9,08
Установка теплиці	240 м ² (8м*30м)	60 грн./м ²	14,40
Доставка	-	580 грн.	0,58
Система опалення*	1 шт.	3432 грн.	3,43
Установка опалення	-	-	0,60
Лампи для освітлення	15 шт.	57 грн.	0,86
Установка освітлення	-	350 грн.	0,15
Крапельне зрошення	-	-	1,24
Всього:	-	-	97,03

* Для опалення теплиць планується використання рослинних решток (солома в тюках)

Для управління тепличним комбінатом необхідно буде один агроном-бригадир, чотири працівники, що будуть здійснювати обприскування препаратами з захисту рослин від шкідників та хвороб, а також займатись вирощуванням овочів, збором та пакуванням продукції. Витрати на оплату їх праці розраховані в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Витрати на заробітну плату персоналу, грн.

Категорії працівників	Осіб	За місяць		Витрати на оплату праці, тис. грн.*
		заробітна плата одного працівника	оплата праці з нарахуваннями	
Технолог	1	9000	10980	54,9
працівники	6	7000	34160	170,8
Разом	7	-	-	225,7

* За 5 місяців

Дешлюк С.М. указує на наступне: «Для інноваційного розвитку, як овочівництва, так і будь-якої галузі, необхідні інвестиції. Підприємства можуть інвестувати власні кошти, якщо ж таких не має тоді необхідно залучати ззовні, тобто шукати інвесторів або оформлювати кредит в банку. На даному етапі економічного розвитку інвестори не дуже зацікавлені вкладати кошти в українських товаровиробників, тому залишається лише оформлення кредиту. Але і тут постає ряд проблем, оскільки впровадження інновацій характеризується невизначеністю майбутніх результатів та значними ризиками, що негативно впливає на залучення інвестиційних ресурсів. Тому для активізації залучення інвестицій при впровадженні інновацій, насамперед, підприємства повинні чітко прораховувати витрати, які будуть понесені та яку вигоду зможуть отримати» [74].

Бондаренко О. в своїй статті «Розрахунок нарахувань та утримань із заробітної плати 2019 з прикладами» зазначає, що «На всі види заробітної плати, допомоги з тимчасової непрацездатності та у зв'язку з вагітністю та пологами, роботодавці зобов'язані нараховувати єдиний соціальний внесок» [75]. У 2019 році ставка ЄСВ залишилась незмінною та дорівнює 22 % нарахованого доходу.

Передбачається, що 3 з 6-ти теплиць будуть використовуватись для вирощування помідорів а інші 3 теплиці будуть зайняті під вирощуванням огірків. Витрати на добрива для вирощування томатів в розрахунку на 1 теплицю складають: 617,0 грн. У той же час витрати на добрива для вирощування огірків в розрахунку на 1 теплицю складають: 751 грн. Значить загальні витрати на добрива за сезон складуть $(617+751) \times 3 = 4774$ грн. Витрати на придбання засобів для боротьби зі шкідниками та хворобами складуть 670 грн. Значить загальні витрати на добрива і засоби захисту рослин складуть 4908 грн.

Амортизаційні відрахування з терміном експлуатації 15 років для будуть складати $582180 \text{ грн.} \div 15 = 38812$ грн. на рік.

Передбачається, щочас використання лам до 12 годин на добу. Тривалість сезону вирощування овочів в теплицях (згідно проекту) 5 місяців. Вартість 1 кВт-год. Складає 3,39 грн. Таким чином, витрати на електроенергію повинні складати $6 \times 15 \times 0,1 \times 12 \times 30 \times 5 \times 3,39 = 54,92$ тис. грн.

Календарне планування

1. Розробка проекту по створенню теплиці
2. Обговорення всіх питань з інвестором
3. Пошук підрядника для роботи з теплицею
4. Пошук матеріалів для побудови теплиці
5. Придбання теплиць з полікарбонатом
6. Підготовка землі
7. Установка теплиці
8. Створення умов для вирощування овочевих культур в закритому ґрунті
9. Запровадження системи крапельного зрошення
10. Завершення робіт
11. Підбір персоналу для догляду за теплицею
12. Співбесіда
13. Запровадження кандидатів на посаду наглядча за теплицею
14. Початок робіт для вирощування овочів(томат, огірки)

Таблиця 3.3

Кодування робіт проекту

Код роботи	Попередня робота	Тривалість роботи, днів
1	-	3
2	1	1
3	2	5
4	3	3
5	3,4	2
6	5	2
7	6	2
8	7,6	3
9	8	2
10	9	1
11	9,10	4
12	11	2
13	12	1
14	10	1
Всього		32

Для того, щоб дати потенційним партнерам необхідні дані для прийняття рішень про доцільність участі у проекті і здійсненні заходів для захисту від можливих фінансових втрат важливо ідентифікувати і проаналізувати можливі ризики. Ризик – це діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, у процесі якого існує можливість кількісно і якісно визначити імовірність досягнення передбачуваного результату, невдачі і відхилення від цілі [76].

Для оцінки ризиків необхідно визначити коефіцієнт варіації та зону виробничої стійкості. Зона виробничої стійкості показує яка частина виручки залишається в розпорядженні підприємства і направляється на формування прибутку після досягнення точки беззбиткового виробництва. Чим вища зона стійкості, тим менша зона ризику.

В таблиці 3.4 згруповані види ризику, фактори невизначеності, які формують ризик, можливі наслідки та інструменти управління ризиком проекту створення в Товариство з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро комплексу теплиць для вирощування овочів відкритого ґрунту.

Коефіцієнт варіації може змінюватися від 0 до 100 %. Чим більший коефіцієнт, тим сильніше коливання. В економічній статистиці встановлена наступна оцінка різних значень коефіцієнта варіації:

- до 10 %, – слабкі коливання;
- 10-25 %, – помірна варіація;
- Понад 25 %, – висока варіація [77].

Основними ризиками, які можуть загрожувати успішній реалізації цього бізнес-плану можуть бути ризики пов'язані із внутрішнім та зовнішнім економічним середовищем. Продукція галузі, в яку буде спрямовуватись фінансова підтримка, має постійний і стабільний попит, ціни на неї мають тенденцію до зростання.

Таблиця 3.4

Управління ризиками проекту

Вид ризику	Фактори невизначеності, які формують ризик	Можливі наслідки	Інструменти управління ризиком
Ціновий	Усі послуги з обробітку ґрунту та агрегатів у час до та після сезону овочів відкритого ґрунту дешевші на 20-30%, що знижує собівартість готової органічної продукції закритого ґрунту у міжсезонні періоди.	Зменшення доходу від продажу	Застосування інноваційних технологій, котрі дозволяють економити на енергозабезпеченні, освітленні, удобренні та поливі рослин
Персонал	Персонал присутній при здійсненні майже всіх процесів у сільському господарстві. А при впровадженні органічних технологій вплив таких ризиків посилюється до моменту, поки не буде відпрацьована нова технологія і не підтвердиться органічний статус готової продукції.	Можлива заподіяна шкода рослинам	Управляти ризиками цієї групи можна також методом попередження ризикової події через додаткові освітні заходи для персоналу, обмін досвідом з українськими та іноземними господарями.
Маркетинг ово-збутові	Зберігання та обробка овочів, невчасний збут продукції у точки збуту	Незаплановані збитки	Потрібно розробити чітку схему реалізації готової овочевої продукції для того, щоб зменшити строки її реалізації і вчасно забезпечити споживачів свіжими та якісними овочами.

«При виникненні такого ризику, як втрата частини ринку, підприємству необхідно прискореними темпами шукати нові ринки збуту. Для цього доцільно постійно підвищувати конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції» [78].

Економічна та інвестиційна ефективність проектної пропозиції.
Поточні витрати по проекту:

$$225,7 + 54,92 + 47,74 = 328,36 \text{ тис. грн.}$$

Необхідно залучити інвестиції у розмірі:

$$6 \times 97,03 = 582,18 \text{ тис. грн.}$$

Я пропоную для Товариство з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро проект з виробництва овочів закритого ґрунту. Даний проект є новим видом діяльності, тому використовуємо підхід абсолютних вигод і абсолютних витрат, отримані дані вносимо в таблицю 3.5.

Для реалізації проекту необхідні інвестиції сумою 582,18 тис. грн. Для інвестування будуть використані як власні кошти господарства, так і кошти ТОВ «Агро-Степ» Солонянського району в пропорції 50/50.

Таблиця 3.5

Розрахунок вигод для проекту

Показник	2020		2021		2022	
	помідори	огірки	помідори	огірки	помідори	огірки
Площа посадки, м ²	600	600	600	600	600	600
Урожайність, кг/м ²	32	24	32	24	32	24
Виробництво, т	19,2	14,4	19,2	14,4	19,2	14,4
Ціна реалізації, тис. грн. / т	30,0	25,0	35,0	30,0	40,0	35,0
Виручка, тис. грн.	576,0	360,0	672,0	432,0	768,0	504,0
Виручка за сезон	936,0		1104,0		1272,0	

Розрахунок витрат проекту по операційній діяльності представлений в таблиці 3.6. Прямі трудові витрати включають в себе оплату праці виробничого персоналу та єдиний соціальний внесок, 22 % нарахованого доходу.

Амортизація нараховується лінійним (прямолінійним) методом. «Нарахування амортизації виробляють незалежно від результатів діяльності організації за звітний період і відображають в бухгалтерському обліку цього періоду в формі накопичення відповідних сум на окремому рахунку. лінійний метод визначення величини амортизаційних відрахувань орієнтований на рівномірний фізичний і моральний знос основних фондів. Таке припущення є цілком правомірним стосовно фізичного зносу, однак, не так йде справа з моральним зносом» [79].

Таблиця 3.6

Витрати операційної діяльності по проекту, грн.

Показники	2020	2021	2022	Усього
Прямі матеріальні витрати	102,7	113,0	124,3	340,0
Прямі трудові витрати (оплата праці + ЄСВ)	225,7	248,3	273,1	747,1
Разом прямі витрати	328,4	361,3	397,4	1087,1
Амортизація, всього	38,8	38,8	38,8	116,4
Всього витрат операційної діяльності	367,2	400,1	436,2	1203,5

Як бачимо з даних наведених у таблиці, витрати операційної діяльності в 2020 році складатимуть 367,2 тис. грн., у 2021 році – 400,1 тис. грн. та в 2022 році – 436,2 тис. грн.

В таблиці 3.7 розраховано бюджет проекту створення в товаристві з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпрокомплексу теплиць для вирощування овочів закритого ґрунту.

Аналізуючи дані наведені в таблиці 3.7, можна зробити висновок про те, що грошовий потік по операційній діяльності за 2020 рік складатиме 568,8 тис. грн. за 2021 рік – 703,9,0 тис. грн. та за 2022 рік – 835,8 тис. грн. Грошовий потік по інвестиційній діяльності за рахунок одержаних інвестицій в першому році складатиме 582,2 тис. грн.

Таким чином, проект можна запускати в дію, тому що грошовий потік по всіх видах діяльності за три роки дав позитивний результат і склав 2690,7 тис. грн. Вигоди по проекту представлені в таблиці 3.5. Витрати операційної діяльності та амортизація розраховані в таблиці 3.6. Ставка дисконту дорівнює середній ставці по депозитам – 22,0%.

Таблиця 3.7

Бюджету проекту, тис. грн.

Статті доходів/витрат	2020	2021	2022	Усього
I. Кошти на початок проекту	-	568,8	1272,7	1841,5
II. Надходження	1518,2	1104,0	1272,0	3894,2
В тому числі:				
- від операційної діяльності (виручка)	936,0	1104,0	1272,0	3312,0
- від інвестиційної діяльності (одержані інвестиції)	582,2	-	-	582,2
III. Разом наявні кошти	1518,2	1672,8	2544,7	5735,7
IV. Витрати	949,4	400,1	436,2	1785,7
В тому числі:				
- по операційній діяльності	367,2	400,1	436,2	1203,5
- по інвестиційній діяльності	582,2	-	-	582,2
V. Разом грошові виплати	949,4	400,1	436,2	1785,7
VI. Кошти на кінець року	568,8	1272,7	2108,5	3950,0
Грошовий потік по операційній діяльності	568,8	703,9	835,8	2108,5
Грошовий потік по інвестиційній діяльності	582,2	-	-	582,2
Грошовий потік по всіх видах діяльності	1151,0	703,9	835,8	2690,7

Аналізуючи дані наведені в таблиці 3.7, можна зробити висновок про те, що грошовий потік по операційній діяльності за 2020 рік складатиме 568,8 тис. грн. за 2021 рік – 703,9,0 тис. грн. та за 2022 рік – 835,8 тис. грн. Грошовий потік по інвестиційній діяльності за рахунок одержаних інвестицій в першому році складатиме 582,2 тис. грн.

Таким чином, проект можна запускати в дію, тому що грошовий потік по всіх видах діяльності за три роки дав позитивний результат і склав 2690,7 тис. грн. Вигоди по проекту представлені в таблиці 3.5. Витрати операційної діяльності та амортизація розраховані в таблиці 3.6. Ставка дисконту дорівнює середній ставці по депозитам – 22,0%.

Завершальним етапом проектного аналізу є розрахунок індикаторів ефективності проекту для його учасників. Необхідно визначити чисту теперішню вартість проекту (NPV), рентабельність інвестицій (PI), коефіцієнт вигоди/витрати (B/C), та строк окупності проекту. Для визначення ефективності проекту необхідно узагальнити інформацію попередніх розрахунків. Для проведення розрахунків було прийнято наступні вихідні дані (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Вихідні дані для розрахунку ефективності проекту

Параметр	Значення
Початок проекту	01.01.2020 р.
Тривалість проекту	3 роки
Основна розрахункова одиниця	Гривня
Ставка дисконтування	22,0 %
Власні інвестиційні кошти	582,2 тис. грн.

Таким чином розраховуємо чисті грошові потоки, дисконтовані грошові потоки, дисконтовані вигоди та витрати. Джерелами фінансування є власні кошти, тому ставка дисконту береться з урахуванням середньої ставки по депозиту та індексу інфляції (22,0 %) (табл. 3.9).

Отримані показники дають можливість визначити індикатори ефективності проекту для його учасників [тут і далі 80, 81]:

- чиста теперішня вартість проекту (формула 3.2):

$$NPV = \sum_{t=1}^n \frac{B_t - C_t}{(1+i)^t}, \quad (3.1)$$

де B_t - повні вигоди за рік t ;

C_t - повні витрати за рік t ;

t - відповідний рік проекту (1, 2, ..., n);

n - строк служби проекту в роках;

i - ставка дисконту (процентна).

$$NPV = 1478,6 \text{ тис. грн.}$$

Таблиця 3.9

Визначення показників ефективності проекту, тис. грн.

Показники	2020	2021	2022
Вигоди по проекту	936,0	1104,0	1272,0
Поточні витрати по проекту	367,2	400,1	436,2
Прибуток до оподаткування	568,8	703,9	835,8
Амортизаційні відрахування	38,8	38,8	38,8
Чисті грошові потоки	607,6	742,7	874,6
Коефіцієнт дисконтування (при 22,0 %)	0,8197	0,6719	0,5507
Дисконтовані грошові потоки	498,8	499,0	481,6
Дисконтований грошовий потік з початку експлуатації проекту	498,8	997,0	1478,6
Дисконтовані вигоди	767,2	741,8	700,5
Дисконтовані витрати	301,0	268,8	240,2

- чиста теперішня вартість проекту модифікована (формула 3.2):

$$NPV_M = NPV - I, \quad (3.2)$$

де I – сума інвестицій (при нерівномірному надходженні інвестицій по рокам необхідно провести дисконтування, тис. грн.

$$NPV_M = 1478,6 - 582,2 = 896,4 \text{ тис. грн.}$$

- рентабельність інвестицій (формула 3.3):

$$PI = (NPV_M \div I) \times 100\%. \quad (3.3)$$

$$PI = (896,4 \div 582,2) \times 100 = 153,9 \%$$

- коефіцієнт вигоди/затрати (формула 3.4):

$$B/C = \frac{\sum_{t=1}^n B_t / (1+i)^t}{\sum_{t=1}^n C_t / (1+i)^t}. \quad (3.4)$$

$$B/C = \frac{2209,5}{810,0} = 2,728$$

- строк окупності проекту (формула 3.5):

$$PB = (t_0 - 1) + \frac{I - \sum PV_{(t_0-1)}}{PV_{t_0}}, \quad (3.5)$$

де PV – дисконтовані грошові потоки;

t_0 – номер року, в якому сума дисконтованих грошових потоків починає перевищувати суму інвестицій.

$$PB = 1,084 \text{ року.}$$

За отриманими даними проведемо оцінку індикаторів економічної ефективності даного проекту (таблиця 3.10).

Проект вважається доцільним, якщо:

- значення чистої теперішньої вартості модифікованої перевищує суму інвестицій;
- період окупності проекту не перевищує періоду його експлуатації;
- коефіцієнт вигоди/витрати перевищує одиницю (при підтвердженні попередніх умов).

Отже, можна зробити висновок, що даний проект є доцільним, так як:

- Чиста теперішня вартість проекту перевищує інвестиційні витрати на його реалізацію на 896,4 тис. грн., отже проект забезпечує прийнятний рівень прибутковості відносно бажаного, тому проект доцільно прийняти;

Таблиця 3.10

Основні індикатори економічної ефективності проекту

Показники	Значення
NPV (ЧТВ), тис. грн.	1478,6
NPV (ЧТВ) модифіковане, тис. грн.	896,4
Рентабельність інвестицій, %	153,9
Коефіцієнт вигоди витрати	2,728
Термін окупності проекту, років	1,084

- Рентабельність інвестицій вказує на прибутковість проекту в розрахунку на одиницю вкладу, отже від 1 гривні витрат інвестор (Товариство з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро) отримує 1,54 гривні, прибутку тобто проект є прибутковим для інвестора;

- Коефіцієнт вигоди витрат складає 2,728 що вказує на відношення суми дисконтованих вигод до дисконтованих витрат, і з розрахунків видно, що на 1 гривню витрат ми отримуємо 2 гривні 73 копійки доходу, проект з точки зору даного показника також є вигідним;

- Період окупності проекту складає 1,084 року, тобто початкова інвестиція буде відшкодована за період реалізації проекту.

В наступній таблиці (3.11) показано, як впровадження даного проекту вплине на результативність роботи товариство з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро.

Ці розрахунки зроблені у розрахунку на одне підприємство-учасник кооперації по створенню комплексу теплиць. Всього, по проекту, в кооперативні відносини вступлять два сільськогосподарські підприємства.

Таблиця 3.11

**Можливі зміни в результативності роботи
товариства з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче
об'єднання «Мета» м. Дніпро, тис. грн.**

Показник	2020 р.		+/-	%
	Лінійний тренд	Проект		
Виручка від реалізації продукції	13299,4	13767,4	+468,0	103,5
Витрати на виробництво і реалізацію	10436,5	10620,1	+183,6	101,8
Фінансовий результат	2862,9	3147,3	+284,4	109,9
Рівень рентабельності, %	27,4	29,6	+2,2 в.п.	-

Можна помітити, що створення комплексу теплиць для вирощування овочів закритого ґрунту дозволить товариству з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро помітно підвищити результативні показники його діяльності. А саме:

- виручка від реалізації продукції зросте на 468,0 тис. грн.;
- фінансовий результат (прибуток до оподаткування) зросте на 284,4 тис. грн. (9,9 %);
- на 2,2 відсоткових пункти зросте загальний рівень рентабельності роботи господарства.

Висновки до розділу 3

1. Пропонуємо для товариства з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро проект з виробництва овочів закритого ґрунту. Для реалізації проекту необхідні інвестиції сумою 582,2 тис. грн. Для інвестування будуть використані як власні кошти господарства, так і кошти ТОВ «Агро-Степ» Солонянського району в пропорції 50/50.

Можна зробити висновок, що даний проект є доцільним, так як:

2. Чиста теперішня вартість проекту перевищує інвестиційні витрати на його реалізацію на 896,4 тис. грн., отже проект забезпечує прийнятний рівень прибутковості відносно бажаного, тому проект доцільно прийняти;

3. Рентабельність інвестицій вказує на прибутковість проекту в розрахунку на одиницю вкладу, отже від 1 гривні витрат інвестор (Товариство з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро) отримує 1,539 гривні, прибутку тобто проект є прибутковим для інвестора;

4. Коефіцієнт вигоди витрат складає 2,728 що вказує на відношення суми дисконтованих вигод до дисконтованих витрат, і з

розрахунків видно, що на 1 гривню витрат ми отримуємо 2 гривні 73 копійки доходу, проект з точки зору даного показника також є вигідним;

5. Період окупності проекту складає 1,084 року, тобто початкова інвестиція буде відшкодована за період реалізації проекту.

6. Створення комплексу теплиць дозволить товариству з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро помітно підвищити результативні показники його діяльності. А саме: фінансовий результат (прибуток до оподаткування) зросте на 284,4 тис. грн. (9,9 %) Також на 2,2 відсоткових пункти зросте загальний рівень рентабельності роботи господарства.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

В процесі вивчення основ управління виробничими ресурсами мною були зроблені наступні висновки:

1. У теперішній час основним фактором виробництва є підприємницькі здібності, однак земля, капітал та робоча сила є базовими.

2. Розрізняють поняття продуктивна сила землі і продуктивна сила ґрунту. Продуктивна сила землі - це характеристики ґрунту, закладені природою: родючість, поживні речовини, вологість, хімічні та фізичні властивості. Продуктивна сила ґрунту – це результат сукупної дії природи та людини.

3. За досліджуваний період площа земельних ресурсів, що знаходиться у розпорядженні господарства зросла а 107,8 га (з 697,4 га у 2015 р. до 805,2 га у 2019 р.). Якож це виміряти у відносних величинах, то зростання склало 15,4 %. Землезабезпеченість працівників сільськогосподарськими угіддями і ріллею зросла на 12,0 га, що відбулося внаслідок зростання площі ріллі, що знаходиться в обробітку господарства на 107,8 га. при цьому чисельність працівників господарства залишалась незмінною, - 9 осіб.

4. За період 2015-2019 років загальні витрати на оплату праці в господарстві зросли лише на 25,5 %, а в розрахунку на відпрацьовану людино-годину витрати на оплату праці зросли всього на 26,0 %. Отже, можна зробити висновок, що трудовий потенціал Товариство з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро використовувався ефективно.

5. Показником, що характеризує випуск продукції на одиницю вартості основних виробничих засобів (фондів) є фондвіддача. Вона зросла в господарстві, за останні 5 років, на 0,59 грн. Ще одним показником, що характеризує забезпеченість господарства основними виробничими засобами сільськогосподарського призначення є

фондоємність. В товаристві з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро на виробництво 1 грн. товарної продукції в 2019 році було використано на 0,14 грн. основних виробничих фондів сільськогосподарського призначення менше, ніж у 2015 році. Також в господарстві поступово зростають такі показники як фондоозброєність праці та фондооснащеність виробництва.

6. В господарстві зростають витрати на виробництво і реалізацію продукції. Також зростає і виручка від її реалізації. Так, за досліджуваний період, витрати зросли на 24,1 %, а виручка зросла на 42,2 %. Також можна спостерігати зростання такого показника як рівень рентабельності виробництва. За останні п'ять років він зріс на 9,6 відсоткових пункти.

7. Пропонуємо для товариства з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро проект з виробництва овочів закритого ґрунту. Для реалізації проекту необхідні інвестиції сумою 582,2 тис. грн. Для інвестування будуть використані як власні кошти господарства, так і кошти ТОВ «Агро-Степ» Солонянського району в пропорції 50/50.

Можна зробити висновок, що даний проект є доцільним, так як:

8. Чиста теперішня вартість проекту перевищує інвестиційні витрати на його реалізацію на 896,4 тис. грн., отже проект забезпечує прийнятний рівень прибутковості відносно бажаного, тому проект доцільно прийняти;

9. Рентабельність інвестицій вказує на прибутковість проекту в розрахунку на одиницю вкладу, отже від 1 гривні витрат інвестор (Товариство з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро) отримує 1,539 гривні, прибутку тобто проект є прибутковим для інвестора;

10. Коефіцієнт вигоди витрат складає 2,728 що вказує на відношення суми дисконтованих вигод до дисконтованих витрат, і з розрахунків видно, що на 1 гривню витрат ми отримуємо 2 гривні

73 копійки доходу, проект з точки зору даного показника також є вигідним;

11. Період окупності проекту складає 1,084 року, тобто початкова інвестиція буде відшкодована за період реалізації проекту.

12. Створення комплексу теплиць дозволить товариству з обмеженою відповідальністю Науково-виробниче об'єднання «Мета» м. Дніпро помітно підвищити результативні показники його діяльності. А саме: фінансовий результат (прибуток до оподаткування) зросте на 284,4 тис. грн. (9,9 %) Також на 2,2 відсоткових пункти зросте загальний рівень рентабельності роботи господарства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богомолова К.С. Сутність та фактори формування конкурентоспроможності аграрних підприємств. *Економічні науки*. 2019. № 200 (2019). С. 118-128.
2. Виробничі ресурси (чинники виробництва). URL: <https://studfiles.net/preview/2398695/page:2/> (Дата звернення: 03.09.2019).
3. Буреннікова Н.В., Ярмоленко В.О. Виробничі ресурси видів економічної діяльності України: порівняльна характеристика дієвості на базі складових результативності. *Научный взгляд в будущее*. Выпуск 6. Том 4. 2018. С.4-13.
4. Кустрич Л.О. Оцінка ефективності використання фінансових ресурсів підприємств на регіональному рівні. *Агросвіт*. 2019. № 1. С. 18-24.
5. Фактори виробництва. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Фактори_виробництва (Дата звернення: 05.09.2019).
6. Вороб Ю.М. Управління ресурсами підприємства: навчальний посібник. К.: ЦУЛ, 2004. 288 с.
7. Ярошевич Н.Б. Підприємство і менеджмент: навч. посібник. Львів: Новий світ - 2000, 2015. 408 с.
8. Калинина А.Э. Экономика фирмы: Производственные ресурсы и результативность хозяйственной деятельности: [учеб. пособ.]. Волгоград: ВГУ, 2004. 172 с.
9. Кустрич Л.О. Особливості використання економічних та матеріальних ресурсів у сільському господарстві. *Бізнес Інформ*. 2018. Вип. 12. С. 331-337.
10. Штерн Г.Ю. Управління потенціалом розвитку промислових підприємств Харківського регіону. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/32565/1/96.pdf> (Дата звернення: 09.09.2019).

11. Коренюк П. І., Більська О. В. Соціальне інновування: мета і механізм її досягнення в сучасній національній економіці. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2018. №23. С. 25-28.
12. Вдовенко Н.М. Особливості структурних змін в економіці України. *Економіка АПК*. 2019. № 9 С. 56-59.
13. Могилова М.М. Інноваційно-диверсифікаційне відтворення основних засобів у забезпеченні стійкого розвитку сільського господарства і сільських територій. *Агросвіт*. 2019. №13. С.3 -7.
14. Лазебник Л.Л. Оновлення основних засобів в Україні: проблеми їх амортизації та використання. *Економіка України*. 2019. №8. С. 62-74.
15. Виробничі ресурси і їх структура. Фактори виробництва. URL: https://pidruchniki.com/12810419/politekonomiya/virobnichi_resursi_struktura_faktori_virobnitstva (Дата звернення: 03.09.2019).
16. Виханский О.С. Менеджмент: Учебник. М.: Гардарики, 2010. 468 с.
17. Захарченко В.І. Інвестиційне забезпечення неоіндустріалізації України. *Фінанси України*. 2018. №11. С.21-46.
18. Тарнавська Т.С. Стан та перспективи розвитку трудових ресурсів України в сучасних умовах. Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку. 2019. № 2. С. 37-40.
19. Мельник О.В. Управління виробничими затратами на основі удосконалення забезпечення сільськогосподарського підприємства виробничими ресурсами. *Научный взгляд в будущее*. 2018. № 5. С. 71-75.
20. Россоха В.В. Інституційне забезпечення управління господарською діяльністю аграрних підприємств. *Економіка АПК*. 2017. № 10. С. 73-82.
21. Гусейнова Р.А. Эффективное использование производственных ресурсов. *Агросвіт*. 2016. № 24. С. 72-75.

22. Башнянин Г.І., Кундицький О.О., Стеців Ю.А. Ринок земельних ресурсів в Україні: регіональні аспекти. Львів: Вид-во ЛКА, 2012. 256 с.
23. Маршалок М.С. Потенціал аграрного підприємства: наукові підходи до трактування. URL: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_154_1/10mms.pdf (Дата звернення: 09.10.2019).
24. Організація і планування сільськогосподарського виробництва / За ред. Ільчука. Вінниця: Нова книга. 2008. 456 с.
25. Шадрина Г.В. Экономический анализ. Московская финансово-промышленная академия. М., 2005. 161 с.
26. Курган В.П. Економіка аграрних підприємств: навч.-метод. посіб. Суми: Університетська книга. 2018. 270 с.
27. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств. К.: КНЕУ, 2002. 624 с.
28. Сергієнко С.С. Земельні ресурси: поняття, суть, значення. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Випуск 37. С. 121-125.
29. Мельник О.В. Вплив змін у податковому законодавстві на сільськогосподарський бізнес в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. № 19. С. 65-68.
30. Кустріч Л.О. Сучасний стан управління потенціалом сільськогосподарських підприємств. *Економіка та держава*. 2019. № 1. С. 40-44.
31. Юринець З. Організація діяльності кластерів у напрямі вдосконалення управління виробничими ресурсами. *Економіка та суспільство*. 2018. №11. С. 313- 320.
32. Мельник О.В. Управління виробничими затратами на основі удосконалення забезпечення сільськогосподарського підприємства виробничими ресурсами.

Материалы международной научной конференции “Инновационные взгляды в будущее 2018” (11-18 апреля 2018 г.). Одесса. 2018. С.42-46.

33. Лопатинський Ю.М. Трансформація аграрного сектора: інституціональні засади: монографія. Чернівці: Рута, 2006. 344 с.

34. Семенда Д.К. Аграрна економіка: Підруч. Умань : УДАУ, 2005. 318 с.

35. Попов С.А. Стратегическое управление. М.: ИНФРА-М, 2010. 304 с.

36. Вяткіна Т. Г. Методологічні проблеми стратегічного управління ресурсним потенціалом регіону ...: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук : 08.00.05. Черкаси, 2015. 467 с.

37. Піняга Н.О. Ефективності використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.04 “Економіка та управління підприємствами”. Л., 2017. 249 с.

38. Кустріч Л.О. Оцінка ефективності системи стратегічного управління сільськогосподарськими підприємствами Черкаської області. Причорноморські студії. 2018. Вип. 23. С. 124-129.

39. Данкевич Є., Данкевич В. Переваги і ризики надконцентрації агропромислового виробництва та земельних ресурсів: економічний, екологічний та соціальний аспект. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2017. Vol. 2, № 3. Р. 60-74. URL: www.are-journal.com (Дата звернення: 09.10.2019).

40. Залізко В.Д. Шляхи підвищення ефективності виробничих ресурсів сільського господарства України у контексті зміцнення економічної безпеки. *Економіка АПК*. 2015. № 10. С. 19-26.

41. Ігнатенко М.М. Процеси ресурсозабезпечення спеціалізації та концентрації виробництва в корпоративних агроформуваннях. *Економіка та держава*. 2018. № 1. С. 10-14.

42. Шваб Л.І. Економіка підприємства: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. К.: Каравела, 2004. 568 с.
43. Солонянський район. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Солонянський район](https://uk.wikipedia.org/wiki/Солонянський_район) (Дата звернення: 14.10.2019).
44. Кравченко А.В. Ефективність використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/343789.html> (Дата звернення: 02.11.2019).
45. Вирощування сорго дозволить досягти високої рентабельності навіть за умов посухи. URL: <https://superagronom.com/news/4599-viroschuvannya-sorgo-dozvolit-dosyagti-visokoyi-rentabelnosti-navit-za-umov-posuhi> (Дата звернення: 18.10.2019).
46. Інтенсивність та ефективність використання земельних ресурсів. URL: <https://buklib.net/books/26221/> (Дата звернення: 02.11.2019).
47. Показники ефективності використання трудового потенціалу підприємства. URL: <http://ua-referat.com/> (Дата звернення: 21.11.2019).
48. Дем'яненко С.І. Менеджмент аграрних підприємств: Нав. Посібник. К.: КНЕУ, 2005. 347 с.
49. Шепель Т.П. Методичні підходи до оцінки основних засобів: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Економіка та держава*. 2019. №7. С. 52-55.
50. Романіна О.М. Оцінка ефективності використання основних засобів сільськогосподарських підприємств Чернівецької області у рослинництві. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2711> (Дата звернення: 08.08.2019).
51. Максименко І.Я. Особливості визначення основних засобів у процесі управління підприємством: бухгалтерський та податковий облік. *Агросвіт*. 2018. №19-20. С.47-50.
52. Сирота О.В. Проблематика визначення економічної сутності категорії "основні засоби". *Економіка та держава*. 2013. №2. С.51-55.

53. Бараз В.Р. Использование MS Excel для анализа статистических данных : учеб. Пособие. Нижний Тагил: НТИ (филиал) УрФУ, 2015. 181 с.

54. Михайлов М.Г. Стратегічні напрями матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2019. №2. С.10-17.

55. Михайлов М.Г. Нормативна потреба в матеріально-технічних ресурсах як фактор основи формування бази підприємства. *Агросвіт*. 2018. №18. С.63-68.

56. Михайлов М.Г. Аналіз тенденцій оснащення матеріально-технічної бази аграрних підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №9. С.39-44.

57. Петіна І.І. Особливості управління ресурсами в аграрному секторі. *Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи*: Матеріали 10-ї міжнародної наук.-практ. конф. – Дніпро, 30-31.10.2019: тези доповідей (Том 3). Дніпро: Видавничо-поліграфічний центр «Гарант СВ», 2019. С. 135-137.

58. Олійник Т.І. Внутрішній економічний механізм формування ті відтворення основних засобів підприємства. *Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету*. 2018. №2(44). С.129-133.

59. Потриваєва Н.В. Нормативно-правові особливості та проблемні аспекти обліку основних засобів. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2016. С.49-57.

60. Підлісецький Г.М., Толкач М.І. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного сектора. *Економіка АПК*. 2008. № 5. С.65–66.

61. Хміль Ф.І. Основи менеджменту К.: Академвидав, 2007. 607 с.

62. Стадник В.В. Менеджмент. К.: Академвидав, 2007. 472 с.

63. Березівський П.С. Організація виробництва в аграрних формуваннях. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 560 с.

64. Кузьмін О.Є. Основи менеджменту. К.: Академвидав, 2007. 464 с.
65. Олексюк О.І. Економіка результативності: монографія. Київ: КНЕУ, 2008. 362с.
66. Чинники та шляхи зростання ефективності виробництва. URL: https://pidruchniki.com/1513061636283/ekonomika/chinniki_shlyahi_zrostanny_a_efektivnosti_virobnitstva (Дата звернення: 13.11.2019).
67. Ціхановська В. М. Оцінка стану та основні напрями розвитку вітчизняного агропродовольчого ринку в умовах глобалізації. URL:<http://www.m.nayka.com.ua> (Дата звернення: 05.11.2019).
68. Поліщук Н. В., Ярмоленко В. О. Генезис авторських підходів до розв'язання проблеми оцінювання дієвості функціонування складних систем за допомогою складових результативності. Економіка ХХІ сторіччя: проблемита шляхи їх вирішення: монографія /за заг. ред. Г.О. Дорошенко, М.С. Пашкевич. Дніпропетровськ: НГУ, 2015. С. 359-369.
69. Борщевський В. Використання соціально-економічного потенціалу кооперації для розвитку сільських територій України. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20180201.pdf> (Дата звернення: 14.11.2019).
70. Гордійчук. А. Кооперація в сільському господарстві врятує українські села. URL: <http://milkuia.info/uk/post/kooperacia-v-silskomu-gospodarstvi-vratue-ukrainski-sela> (Дата звернення: 14.11.2019).
71. Андрусяк В.М. Аналіз стану виробництва овочів відкритого ґрунту. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. 2007. № 153. С. 68-72.
72. Кальченко С.В. Організація ефективного функціонування овочівництва в регіоні. *Економіка АПК*. 2004. № 8. С. 68-72.
73. Скупський Р.М. Промислове овочівництво: моніторинг сучасних проблем розвитку галузі. *Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Сталий розвиток економіки»*. 2012. № 7 (17). С. 328-332.

74. Дешлюк С.М. Методологічні орієнтири розвитку аграрного сектору України в умовах глобалізації. *Економіка АПК*. 2018. №1. С. 145-150.
75. Бондаренко О. Розрахунок нарахувань та утримань із заробітної плати 2019 з прикладами. URL: <https://byhgalter.com/rozrachunok-naraxuvan-ta-utriman-iz-zarobitno%D1%97-plati-2019-prikladi/> (Дата звернення: 15.11.2019).
76. Сороківська М.В. Фінансовий менеджмент (математичний інструментарій): Навчальний посібник. Львів: «Новий Світ-2000», 2011. 284 с.
77. Рижиков В.С. Проектний аналіз: Навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 322 с.
78. Демченко І.В. Ризиковий аспект та особливості функціонування аграрних підприємств. URL: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvfbi/2009_1. (Дата звернення: 30.11.2019).
79. Амортизація основних фондів. Методи нарахування амортизації: порівняльна характеристика (переваги і недоліки), механізм застосування. URL: <http://um.co.ua/9/9-2/9-28143.html> (Дата звернення: 03.11.2019).
80. Батенко Л.П. Управління проектами. К.: Київ, нац. Екон.ун-т, 2003. 231 с.
81. Верба В.А. Проектний аналіз: Підручник. К.: КНЕУ, 2000. 322 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Характеристика принципів реалізації стратегії управління ресурсами системи аграрного спрямування [37]

Принципи	Характерні особливості та зміст
Пріоритетності	Визначає необхідність встановлення пріоритетів досягнення цілей та пріоритетів реалізації стратегії. Оскільки виробничий потенціал та наявні ресурси обмежені, система не може реалізовувати одночасно всі визначені цілі та стратегії.
Обґрунтованості	Усі положення стратегії мають підтверджуватись науковими дослідженнями. Обґрунтованість свідчить про реалістичність стратегії.
Адекватності	Істотною небезпекою для стратегії є некритичне запозичення, застосування в іншій економічній ситуації, навіть якщо вона за відповідних умов дала задовільні результати.
Прозорості	Стратегія має бути конкретною та зрозумілою. Виконавці повинні розуміти її логіку, цілі, орієнтири та процес доведення її положень.
Спадковості	Відображає закономірний перехід від основних ознак наявного ресурсного потенціалу до очікуваного потенціалу при визначенні стратегій функціонування системи. Визначення наявного ресурсного потенціалу є важливим чинником, оскільки неможливо приймати ефективні управлінські рішення щодо функціонування системи у майбутньому, не володіючи інформацією про наявні ресурси та про те, які будуть використовуватись у майбутньому.
Коригування	Формулює неодмінні зміни у цілях та стратегіях, в зв'язку з їхньою необхідністю підлаштовуватись до поточних умов діяльності системи. Стратегічне управління означає своєчасне прийняття стратегічних рішень, не зважаючи на умови та обставини.
Концентрації зусиль	Обґрунтовує, на яких пріоритетних напрямках функціонування системи, вірогідність успіху яких є високою, слід сконцентрувати увагу при виборі стратегії.
Зіставлення	Формулює методику проведення перспективного аналізу. Результати оцінювання ресурсного потенціалу системи не матимуть об'єктивний характер, якщо її складові не будуть порівнюватись із конкретними чинниками зовнішнього середовища.
Креації	Окреслює сукупність процесів у парадигмі релевантної імплікації “виробничі ресурси – структура (поведінка) економічної системи - результат” для покращення якісних і кількісних характеристик результативності функціонування економічної системи.
Імплікації	Забезпечує релевантний логічний зв'язок антецедента (виробничих ресурсів) та консеквентна (результату) процесу функціонування економічної системи, передбачає деякий реальний зв'язок між ними.

Додаток Б

Результати розрахунку статистичних показників

Y		X1		X2	
Среднее	7578,22	Среднее	3802,48	Среднее	758,08
Стандартная ошибка	1026,95 8	Стандартная ошибка	365,963 6	Стандартная ошибка	26,4055
Медиана	7854,8	Медиана	4178,1	Медиана	801,2
Мода	#Н/Д	Мода	#Н/Д	Мода	801,2
Стандартное отклонение	2296,34 7	Стандартное отклонение	818,319 6	Стандартное отклонение	59,0444 9
Дисперсия выборки	5273210	Дисперсия выборки	669647	Дисперсия выборки	3486,25 2
Эксцесс	0,36442 2	Эксцесс	2,33164 4	Эксцесс	-3,33333
Асимметричность	-0,29307	Асимметричность	-1,60059	Асимметричность	-0,60858
Интервал	6174,2	Интервал	1998,1	Интервал	107,8
Минимум	4340,7	Минимум	2438,6	Минимум	693,4
Максимум	10514,9	Максимум	4436,7	Максимум	801,2
Сумма	37891,1	Сумма	19012,4	Сумма	3790,4
Счет	5	Счет	5	Счет	5
Уровень надежности(95,0%)	2851,29 2	Уровень надежности(95,0%)	1016,07 8	Уровень надежности(95,0%)	73,3134 2

Додаток В

Результати розрахунку статистичних показників регресії

ВЫВОД ИТОГОВ						
<i>Регрессионная статистика</i>						
Множественный R	0,938463					
R-квадрат	0,880713					
Нормированный R-квадрат	0,761426					
Стандартная ошибка	1121,629					
Наблюдения	5					
Дисперсионный анализ						
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>	
Регрессия	2	18576737	9288368	7,383132	0,119287	
Остаток	2	2516105	1258053			
Итого	4	21092842				
	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>
Y-пересечение	-5730,7	9689,614	-0,59143	0,614178	-47421,7	35960,34
Переменная X 1	2,236007	1,276929	1,751082	0,222032	-3,25818	7,730189
Переменная X 2	6,34043	17,69743	0,358268	0,754424	-69,8055	82,48635